

Lidé pod Kreuzbergem

*Od první zmínky
do roku 1918*

Ploskovice 30.1. 2026

Ing. Jiří Černý, kronikář obce Žitenice

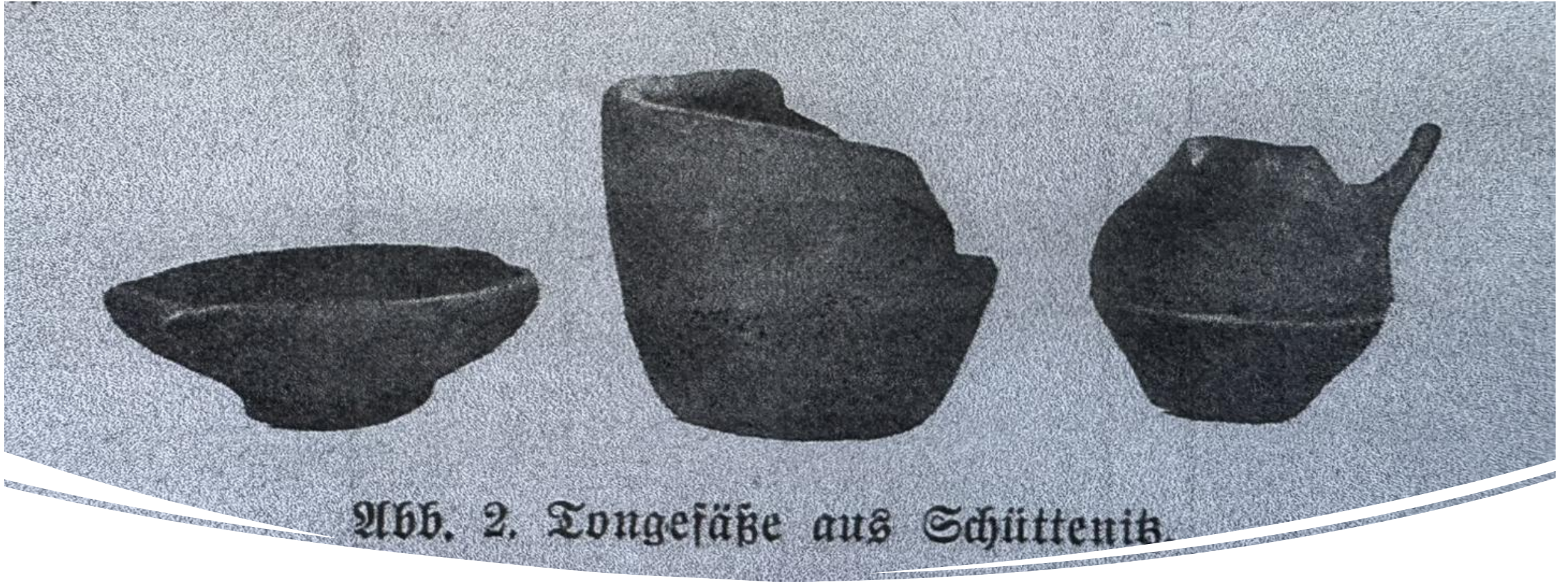
Archeologické nálezy v Žitenicích a okolí

- prvotní osídlení kolem roku **2000 př. n. l.**
- jedná se o kamenné klíny, hliněné střepiny, sekery, nádoby
- sídliště z **doby bronzové** (800 př. n. l.) u domu č.p. **196**
- střepy keramiky z **doby železné** (500 př. n. l.)
- germánské pohřebiště (300 n.l.) u domu **č.p. 11**

1. Germanisches Grabgefäß
aus Schützenitz.

Historické nádoby ve sbírce žitenické školy

Nálezy v pískovně u Skalice:

- sídliště z **doby bronzové**
- střepy hrnců (**lužická kultura** (1700 – 1000 př. n. l))

První zmínka o Žitenicích

- rok **1057** – Zakládací listina litoměřické kapituly
- zmíněna obec **Sitinicih** a vinař **Bachuha**
- rok **1070** – Zakládací listina vyšehradské kapituly (falsum ze 12. století, formálně se hlásí k roku **1088** – fundační listina krále Vratislava II.)
- zmínění vinaři **Uissera, Straz, Martin, Zbil, Necta a Gug** nebo **Ceb**

Žitenice → obilná ves

První zmínka o Skalici

Skalice → skála

- rok **1088** – fundační listina krále Vratislava II.
- zmíněn potok vytékající z hory **Lbín, Skalice a Prosebná cesta**
- název **Lbín** nebyl nikdy změněn
- první zmínka o ovocnářství v našem kraji

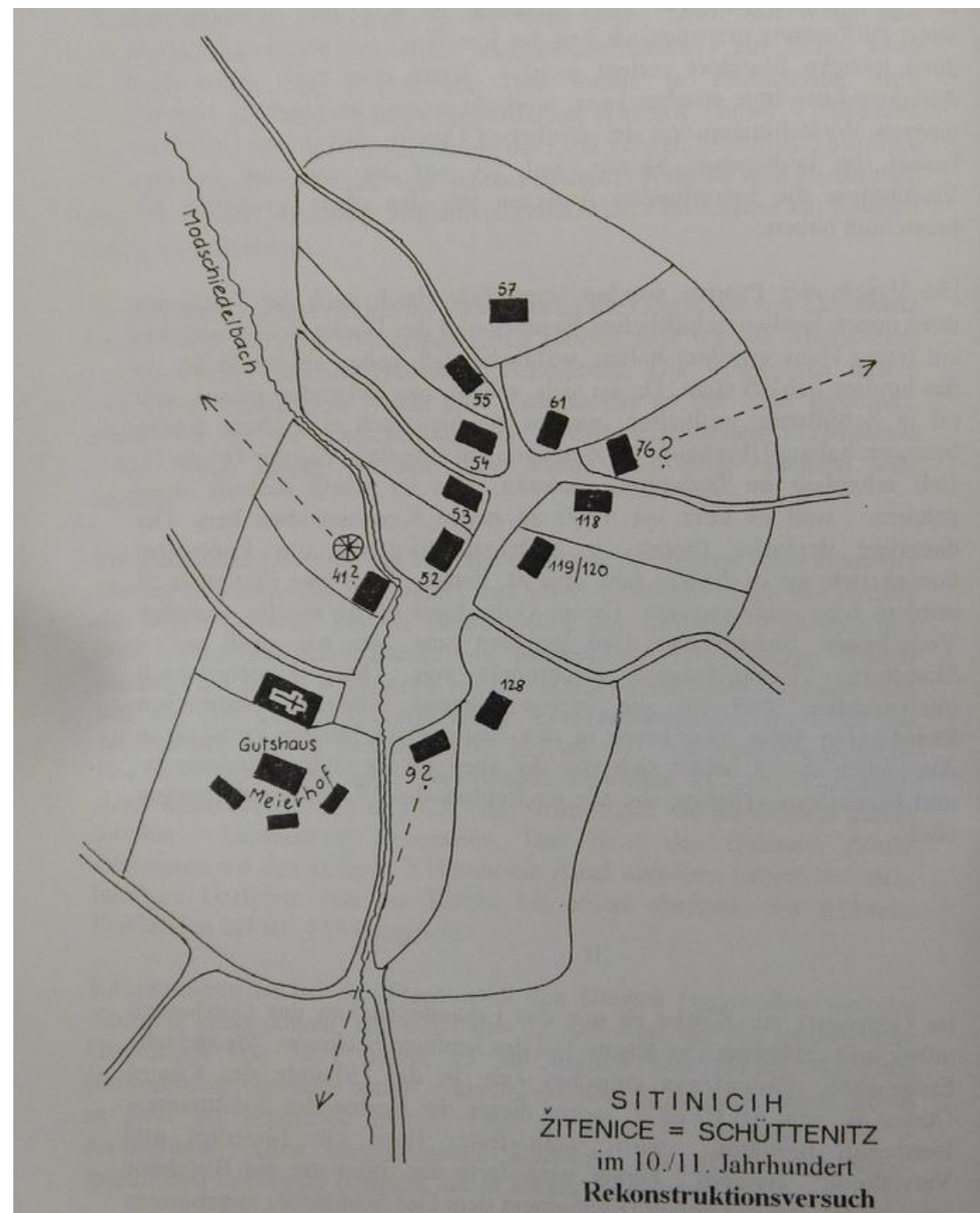
První zmínka o Pohořanech

- rok **1302** – majetek litoměřické kapituly
- Pohořanský potok rozděluje ves na 2 části: **menší západní část** patřila k Žitenicím a **větší východní část** nejdříve litoměřické kapitule, později k Panství Trnovany, v závěru poddanství k Panství Ploskovic

Pohořany → hora/pohoří

- rok **1194** - **Siegfried z Eppensteinu** – možný stavitel žitenického kostela
- roku **1200** vysvěcen kostel a založena farnost
- roku **1384** byl v Žitenicích farář
- za husitských válek byly Žitenice dobyty Janem Žižkou a nejspíš v tomto období vypálena ves **Na boschi (naboste)**

Páni z Roupova

- roku **1472** převzali statek Páni z Roupova, založili pozemkovou knihu (nejstarší dochovaná gruntovní kniha)
- objevují se první jména a **8 vodních mlýnů**
- česká jména: **KUSTA** mlynář, **MIKULAS** z kouta, **MATĚJ** vinarz nebo **PYTR** kostelník, **MATĚJ MLEYNEK**, **JACUB** dolejší mlynarz, **VÁCLAV MENŠIK**, **JAN ČERNÝ**, **KATARINA PISARSKÁ**, **JIŘA BEBA**, **MATĚJ KMOCH**, **VÁCLAV PRZETCHDYLOWY**, **MARTA BERÁNEK**, **WAVRA KAMINA**, **MATĚJ HOŘIČKA**
- německá jména: **JAN LAMPART**, **MARTIN HAYNICH**

„JAN Mlynyn **MIKULASI** z KUTA otzdał“

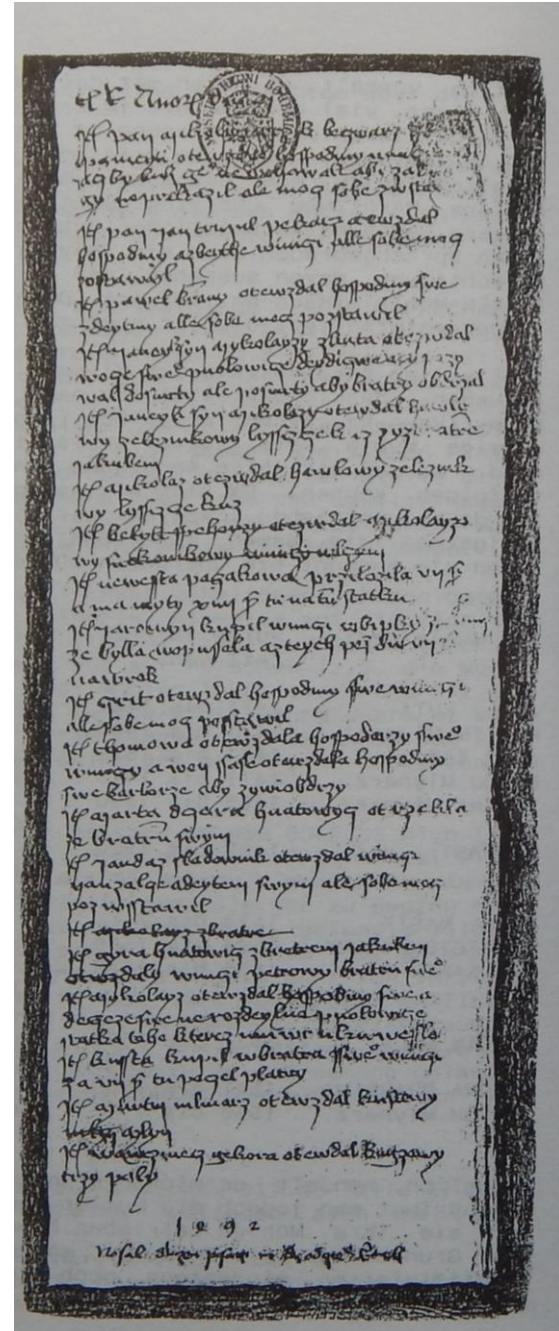
„Item **MARTIN** Mlynarz otzdał **KUSTEWY** Mlyn“

(Jan Mlynář odevzdal mlýn Mikuláši z Kutý)

(Stejně tak mlynář Martin odevzdal mlýn Kustovi)

„Jakub Dolejší mlýn odevzdal své ženě“

„Vála mlynář potvrzuje, že dluží Jiříku Bebovi za mlýn 21 kop grošů“

Před třicetiletou válkou (Žitenice)

- stále převaha českých příjmení
 - zemědělci (přípona –owsky)
 - chalupníci (přípona –owska)
 - domkáři (přípona –owska)
- česká příjmení: 43
- německá příjmení: 4
- jazykově neutrální: 5

- obýváno 52 domů

Třicetiletá válka 1618 – 1648 (Žitenice)

- v roce **1624** majetek vrácen Vyšehradskému probošství
- **1633** - obyvatelé utíkají do lesů před Sasy
- **1639** – Švédové vypalují domy a plundrují ves
- **1645** – Švédové opět v Žitenicích plundrují ves, farnost se vrací ke katolicismu, k faráři přidělen i kaplan, do farnosti začleněny i vsi Lbín, Skalice, Pohořany, Trnovany a Podviní
- **1649** – Švédové definitivně opouští České země
- v obci zůstává pouze 15 původních rodin

Po třicetileté válce (Žitenice)

- česká příjmení: 21
- německá příjmení: 16
- jazykově neutrální: 5
- obýváno 40 domů
- několik příjmení, která se vyskytovala až do roku 1946 (1989):

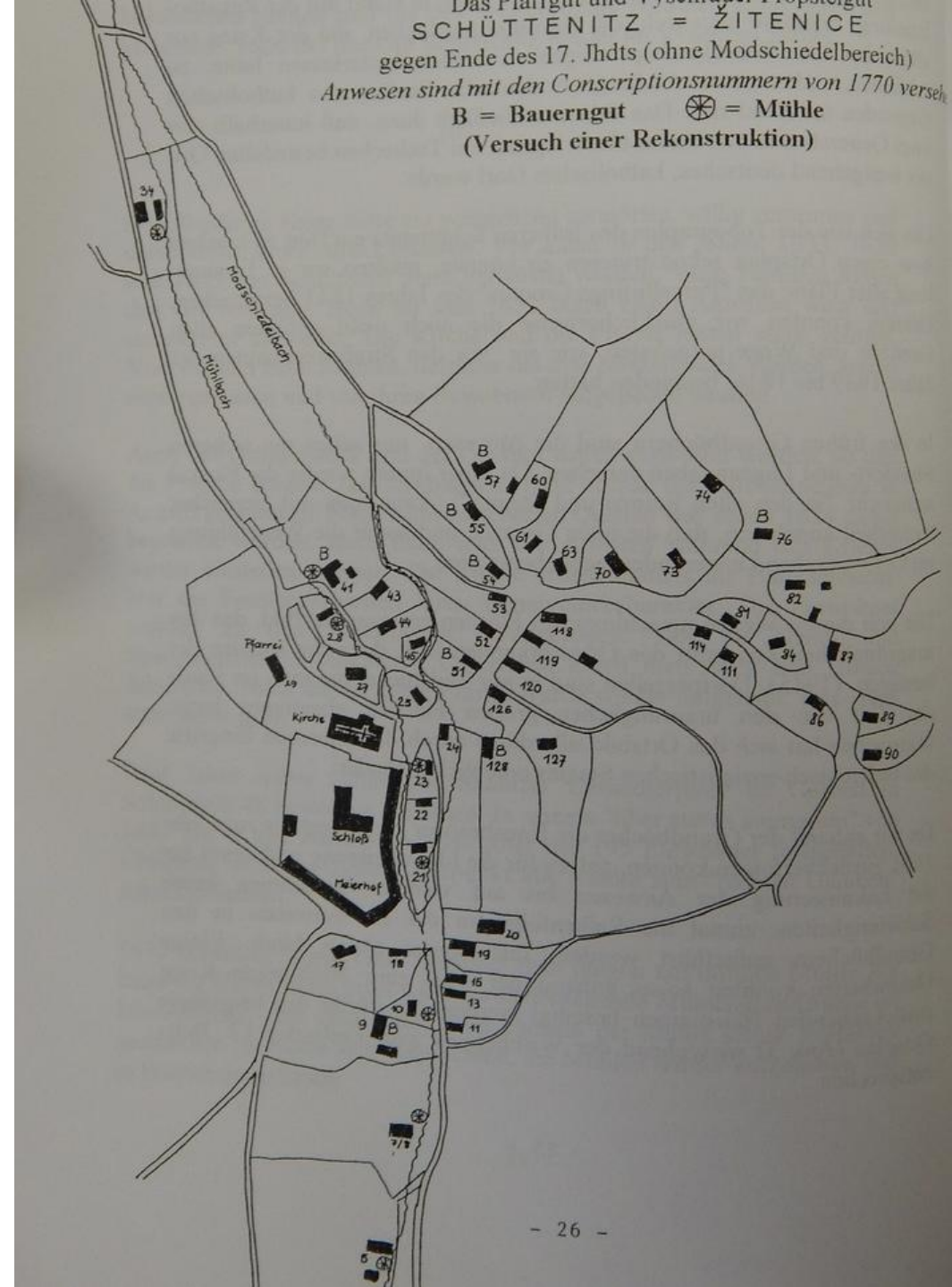
Alb – **Matěj Alb**

Giebel – „**Václav Khybl**

Pechwitz – „**Jan Bechwitz**

Hühnerkampff – „**Michael Hynerkom**

Baumann – „**Mathes Paumoc**

- **1652** - zahájení výstavby farního kostela
- **1657** - založení církevní matriky, žije zde 203 osob ve 49 domech, od roku 1681 vedena matrika německy
- **1680** - dokončen kostel
- **5.10. 1685** vypukl požár, spáleno 22 domů a 3 mlýny
- **1699** - rozšíření zámku a výstavba loretánské kaple
- od roku - **1704** vedena pozemková kniha v němčině

Berní rula 1651: Žitenice – poddaní

- **sedláci:**

Hlawkowsky
Faltynowsky
Jan Pinkas
Mik. Hora
Mat. Alb
Heynyho
Mik. Cziech
Math. Hrach
zykm. Ponyphan

- **chalupáři:**

Girzi Czierny
Altangesessen
Jak. Paczak
Jan Plesswa
Sal. Smirowska
Jak. Faltyn
Josstowska
Mart. Hoblik
Mart. Trymbuch
Jan Missek
Jan Dogara
Mich. Hynerkom
Jak. Trymbuch
Jak. Misskowska
Jan Halden

Mik. Alb
Kržížowska
Girz. Dogara
Bart. Zych
Jan Syndler
Obdankowska
Pawlykowska
Mat. Heskeg
G. Lazar
Jan Kasse
Poliwkowsky
Jan Wossenass
Mart. Francz
Mark. Sixtova
Jak. Bydney

Jan Bechwitz
Girz. Kolarž
Wacl. Pitr
Hawel Hanek
Matt. Paumccz
Wit. Saukup
Adam Weiss
Wacl. Kybl
Tomas Andres

- **domkáři:**

Hulczelkowska
Ssoltowska

Skalice – poddaní

- **sedláci:**

Girzi Wondražek

Martin Zumr

Jakub Klyma

Barton Forman

Adam Nowak

Jan Nowak

Jakub Polak

- **chalupáři:**

Tomass Rudolf

Jan Rudolf

Pohořany – poddaní

Panství Trnovany

- **sedláci:**

Michal Kybal

Waclaw Kazaner

Lorenzowsky

Zacharias Aus

- **domkáři:**

May Jarowska

Adamowska

Bilo Hlawkowa

Taskowa

- **chalupáři:**

Koporowska

Wenssykowska

Mattes Kunradt

Schlodinkowska

Strousska

Waclaw Bross

Barton Maczek

Žitenice

- Foltinowskey, rolník, peněžní úrok 2 pánům každému 1 zl, 9 kr, a 8 kuřat ročně, faráři 4 mandele obilí, robota 10,5 dne
- Futowska, chalupář, peněžní úrok 2 pánům po 6 kr, panství Schüttenitz ročně 1 zl, 19 kr, 2 fn a M. Trymbuchovi ročně 2 kr 2 fn, robota na vinici 6 dnů, na poli 4 dny a na účet Pinkase 2 dny
- Hayeeych, zemědělec, peněžní úrok ročně 2 zl, 16 kr, kromě toho 4 slepice a faráři 4 mandele obilí, robota 15 dní

Skalice

- Ondraczkowsky, zemědělec, peněžní úrok pánovi, ročně 48 kr a faráři 1 mandel obilí
- Krauzowska, chalupník, peněžní úrok z majetku ročně, 55 kr a faráři 1 mandel obilí

Pohořany (Žitenice)

- Fasskova, chalupník, peněžní rentu ročně 12 kr., robota 5 dní
- Krzma, hostinec, peněžní rentu ročně 2 zl a 25 kr a 2 slepice a 1 kopa vajec, faráři 2 mandele obilí

- úcta k ryze českým světcům, jako jsou **sv. Václav, sv. Vojtěch a sv. Jan Nepomucký**
 - lpění na starých českých zvycích
 - užívání ryze českých křestních jmen, jako **Václav** či **Ludmila**
 - smíšené dorozumívací jazyky a nářečí obou jazykových skupin
-
- názvy domů:
 - bei **RACHEN's** č.p. 9 - **MARTIN HRACH**
bei **BINEI's** č.p. 13 - **MARTIN BIDNEY**
bei **TSCHECHEN's** č.p. 128 - **MATOUŠ CZECH**
bei **PLESCHEN's** č.p. 53 - **SIMON PLEŠVA**
 - **Beim Krowoten** č.p. 119 – podle vysloužilého chorvatského vojáka, který zde bydlel
 - **Hajdukův mlýn** č.p. 40 – vrchnostenský úředník Wawrinec (hajduk – vrchnostenský úředník)
 - změna jmen: Jan Pinkas = Jan Ruprich (mlynář č.p. 39 a 37)

Osmnácté století a doba osvícenství

- rok **1713** Žitenice:
 - česká příjmení: 12
 - německá příjmení: 35
 - jazykově neutrální: 14
- v roce **1767** se zde nacházelo 9 česky mluvících rodin

Bauern:		
1654	1713	Haus Nr.
Pinkas Jan	Prisowska Mathes	54
Horn Niklas	Faltin Jakob	55
Czech Niklas	Türmer Dobiaš	128
Hrach Mathes	Hans Wentzel	9
Chalupner		
Paczak Jakub	Alb Wentzel	52
Pleschowa Salomena	Hans Wentzel	53
Alb Matěj	Alb Mathes	57
Mišek Jan	Schultz Tomáš	60
Hoblik Martin	Storch Hans	70
Trimbuch Martin	Schimmel Hans	61
Šnirowska Salomena	Trimbuch Georg	62
"öde"	Wanlin Sudomila	63

Miškowska
 Trimbuch Martin
 "öde"
 Dogara Jan
 Hinerkampf Mich.
 "öde"
 "öde"
 Holdan Jan
 Schütz Lorenz
 Dogara Jan
 Dogara Jířik
 "öde"
 "öde"
 Schindler Jan
 Obdankowska
 Heskeg Matěj
 Lazar Jíři
 Kaše Hans
 Wošenaš Hans
 Frantz Martin
 Sixtova Markita
 Bechwitz Hans
 Bídney Jakob
 Pitr Vaclav
 Kolář Jíři
 Hanek Hawel

Gibl Wentzl	74
Hospodář H. Georg	73
Bechwitz Tomáš	76
Němeček Christof	82
Hinerkampf Georg	84
Sasima Hans	87
Schultz Mathes	89
Kowarzekh Georg	90
Krausa Hans	86
Behr Adam	108
Nemeczek Hans	81
Eidnei Casper	111
Bechwitz Wentzel	116
Fürtler Franz	118
Müller Hans Georg	127
Lampe Jacob	24
Alb Jakob	23
Anders Wentzel	22
Mischek Hans	20
Glott Mathes	19
Pilsakh Mathes	15
Bechwitz Niklas	11
Bidney Georg	13
Sim Hans	7
Hospodář Christof	5
Hinerkampf Michael	10

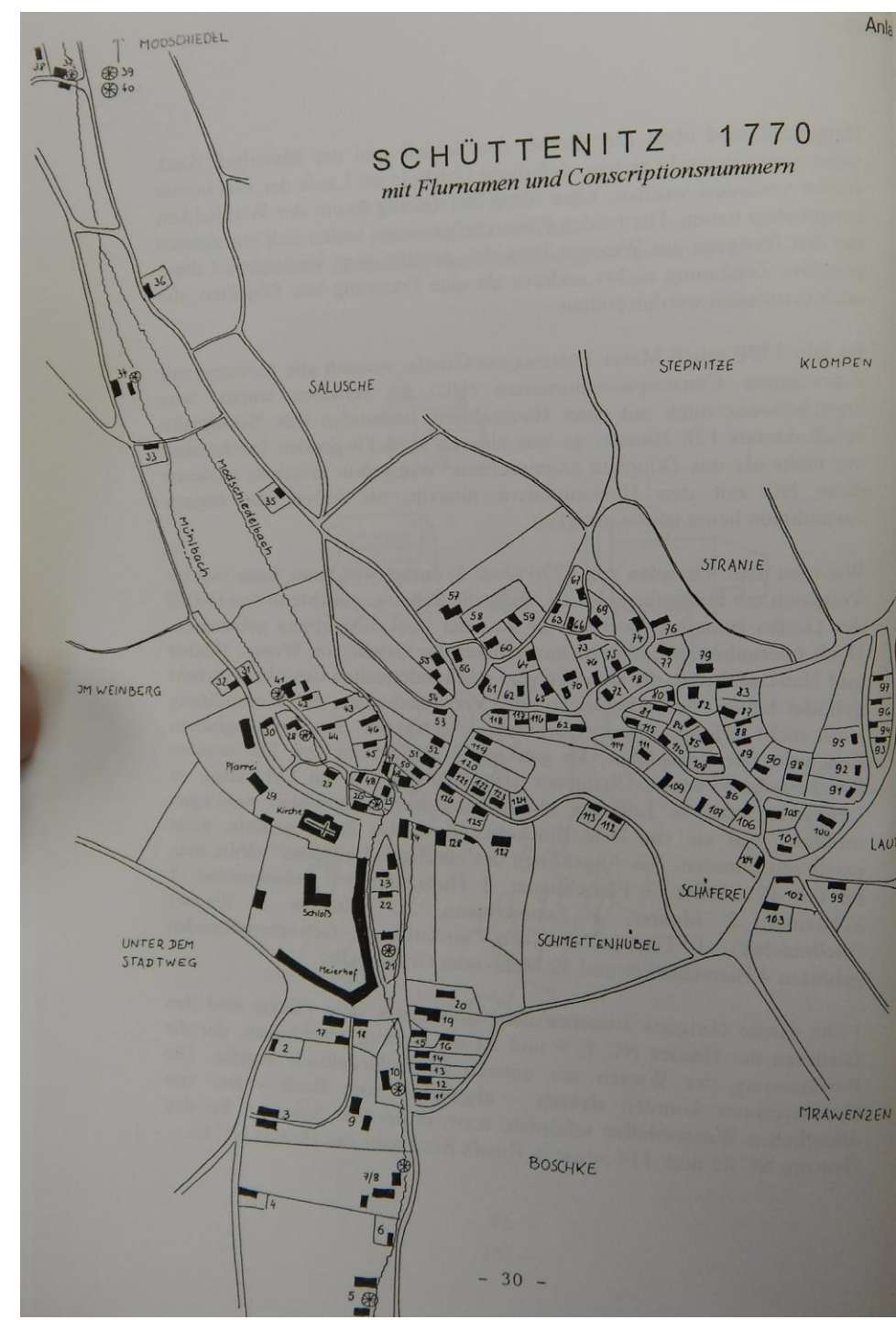
Baumon Mathes	Baumon Hans	17	
Faltin Adam	Faltin Adam	18	
"öde"	Weissshetl Georg	?	
Soukup Vit.	Agner Hans	27	
Weishetl Adam	Rössler Christoph	34	
"zuvor wüst"	Rubrecht Hans	37	
Faltin Jakob	Faltin Georg	45	
Potzenhauer Zygm.	Potzenhauer H. G.	41	
Hrábek Jan	Hrábek Veith	43	
"zuvor wüst"	Rudolf Martin	44	
Zichowska	Cziczek Wentzl	?	
Schindler Jan	Krausa Martin	?	
Moldan Jakob	Rillich Martin	119	7
Khyller Ad.	Khüller Ambros	120	7

/ Untertane des Gutes Teinitz /Collegiatk. St. Stephan in
Leitmeritz/.

Neuerbaute Häusel /1654 - 1713/:

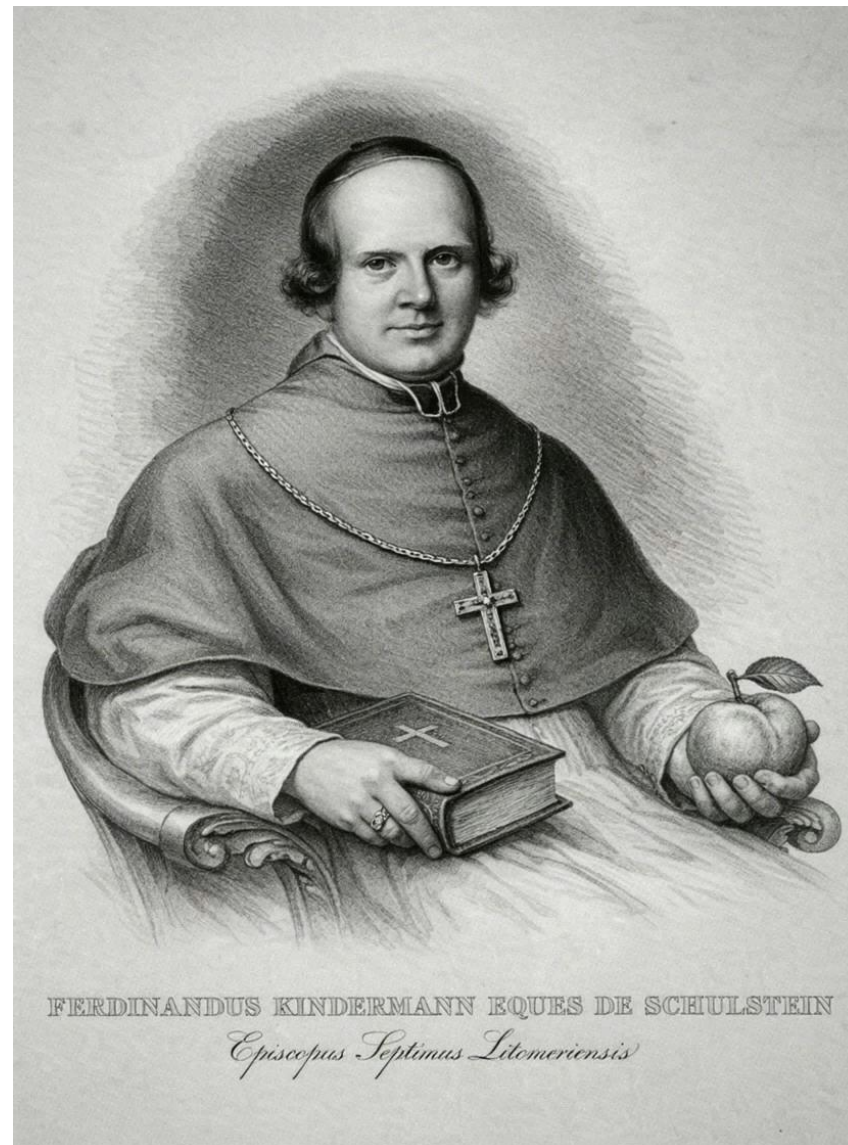
Pilsakh Hans
Werner Hans
Eysprich Georg
Potzenhauer Mathes
Richter Hans Georg
Hansin Marie
Müller Martin
Fischer Georg
Melcher Andres

- v roce **1714** žilo v Žitenicích 61 rodin a bylo zde 61 usedlostí, 4 statky a 8 mlýnů, 10 rodin bylo označeno jako noví osadníci od roku 1652
- v roce **1719** byli všichni obyvatelé Žitenic německy mluvící pro chudé je k dispozici 8 obecních chalup (roční nájemné 1 zl)
- **1740** - během první slezské války vesnice velmi trpí ubytováním vojáků, rekvizicemi a placením příspěvků, až do roku 1746 je ves zatížena působení vojsk
- v roce **1756** se po Bitvě u Lovosic nachází ve vsi mnoho zraněných
- od roku **1770** zavedena čísla popisná
- **1785** je otevřen hřbitov v lokalitě Mrawenzen

Ferdinand Kindermann ze Schulsteinu (1740 – 1801)

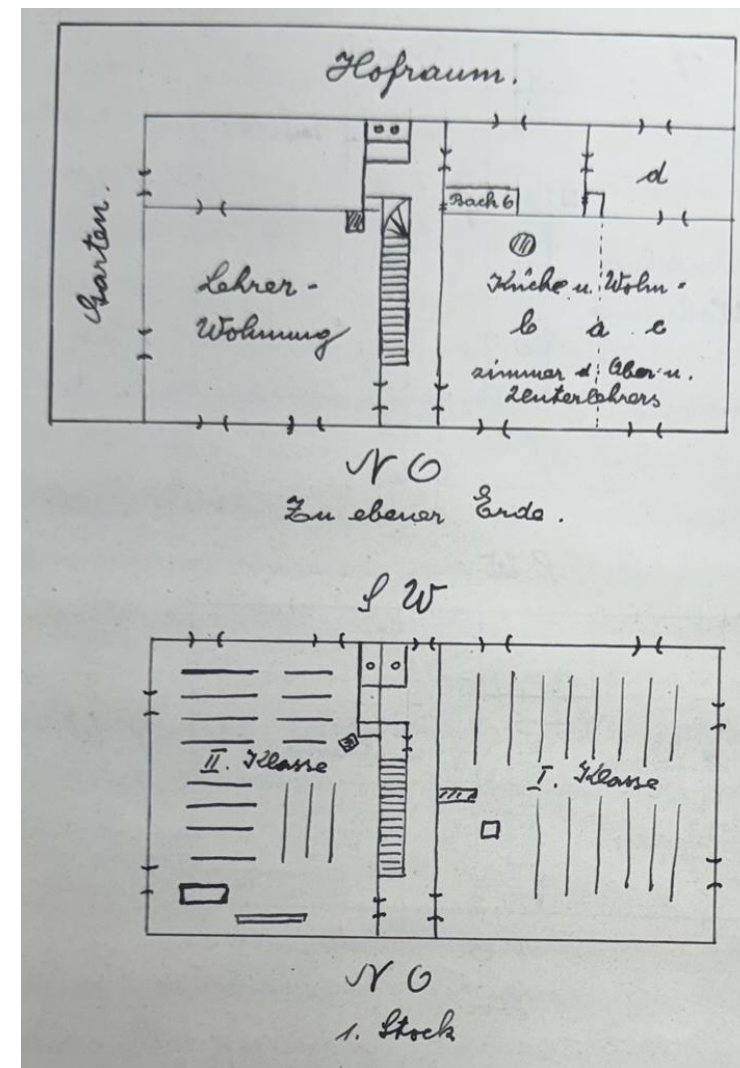
- vyšehradský probošt a litoměřický biskup
- reformátor školství ve službách Marie Terezie
- autor myšlenky zřizování **triviálních škol** v sídlech farností
- nechal založit **první hospodářskou školu** v Habsburské monarchii (v Žitenicích)
- na Žitenicku rozšířil povědomí o **pěstování ovocných stromů** – za každý křest lidé vysadili ovocný strom

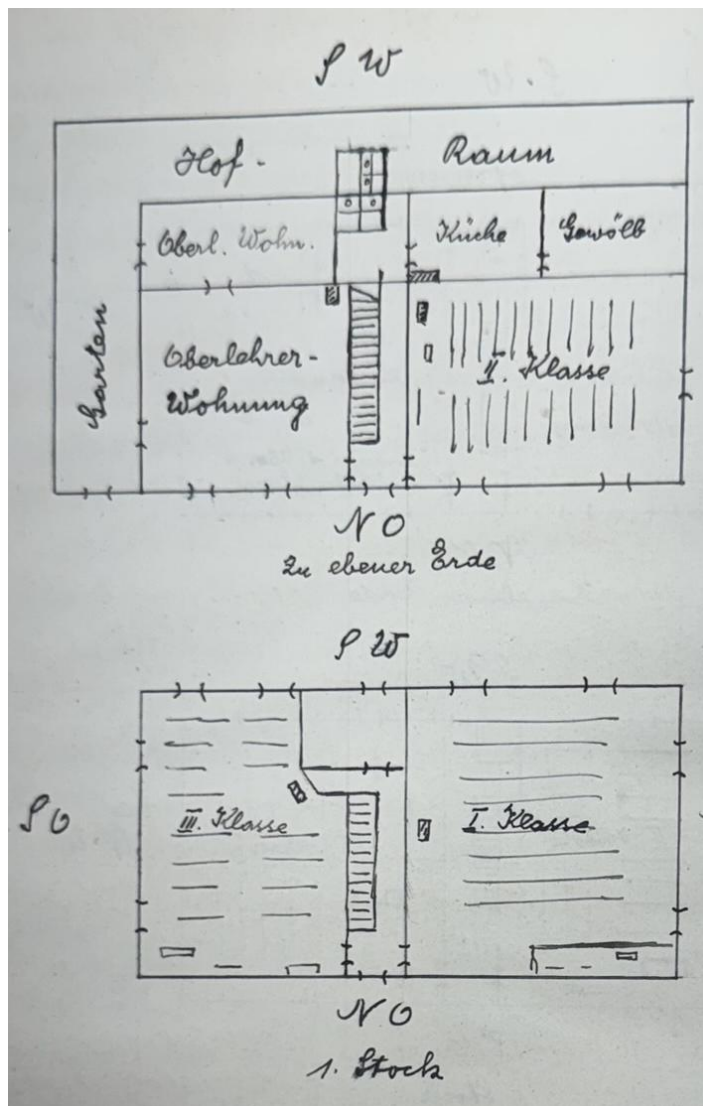
Žitenická škola

- založení školy není známo, ale v polovině 16. století již existovala, zřizovatel byla vrchnost
- první známý učitel byl **Anton Anton** (pohřbený v kostele)
- v roce **1785** bylo **233** školou povinných dětí, ale školu navštěvovalo jen 98 dětí, 50 první a 48 druhou třídu
- původní škola se nacházela v budově **č.p. 51 a 121**
- ke škole náležely všechny obce farnosti (Žitenice, Pohořany, Skalice, Lbín, Trnovany a Podviní)
- v letech **1814 – 1816** byla vystavěna nová škola nad farní zahradou na farním pozemku
- v roce **1872** zřízena 3. třída a v roce 1881 čtvrtá třída, v roce 1889 již pátá třída (první pětiletka v Politickém okrese Litoměřice)
- v roce **1879** vystavěna škola na Lbíně a v roce **1900** v Trnovanech
- v roce **1912** byla škola zbořena a na jejím místě postavena nová budova

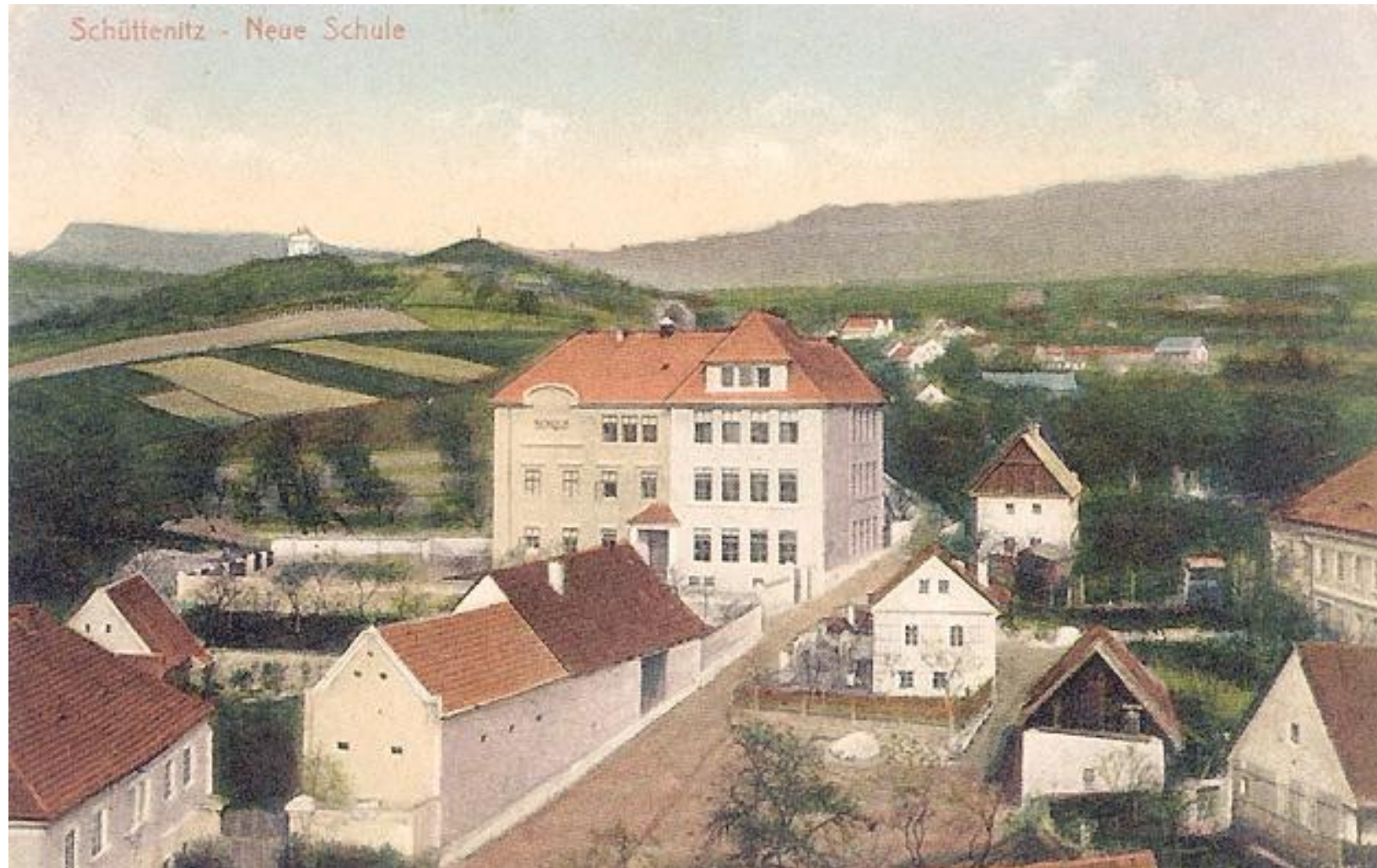
Půdorys školy 1816

Půdorys školy 1872

Nová škola 1912

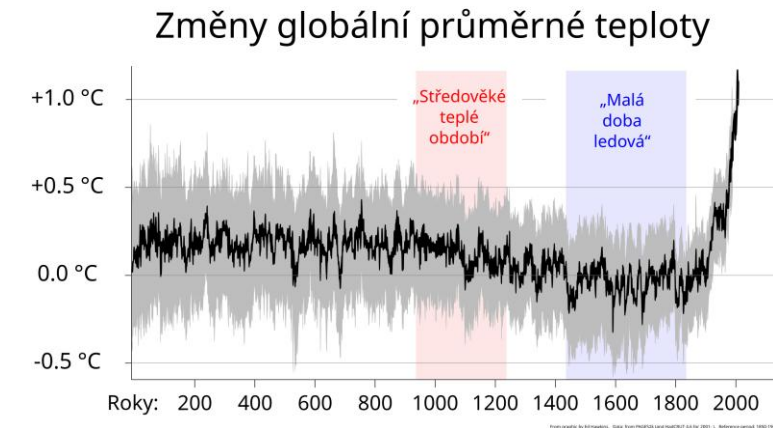
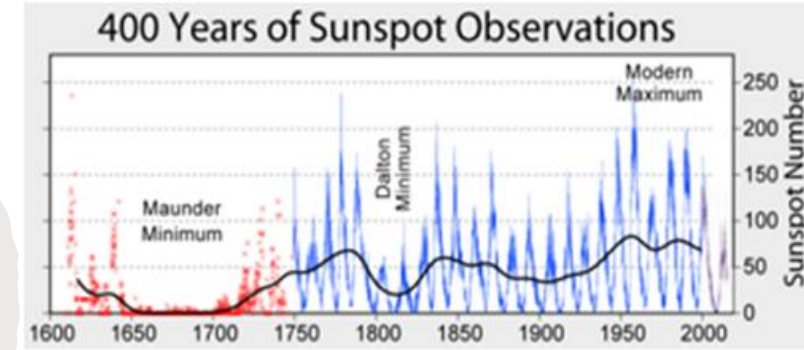
František Jakub Jindřich Kreibich (1759 – 1833)

- žitenický kaplan a později farář
- kartograf – mapa litoměřické diecéze, mapa Čech ...
- od roku **1788** měřil v Žitenicích teploty a od roku **1790** i atmosférický tlak
- v roce **1806** uhodil blesk do budovy na Poustevně na Skalici – Kreibich byl zasažen
- vyhodnocoval měření z několika stanic Čech, Žitenice měly průměrnou teplotu nejvyšší => **Žitenice nejteplejší místo Čech**

Meteorologická pozorování F. J. J. Kreibicha 1788 - 1829

- ovlivněno Daltonovým minimem – nízká sluneční aktivita
- ovlivněno doznívající malou dobou ledovou
- Erupce sopek Laki (1783) a Tambora (1815)

- **maxima:**

1807: 14. srpna ... $27^{\circ}\text{R} = 33,8^{\circ}\text{C}$

1819: 7. července ... $28,5^{\circ}\text{R} = 35,6^{\circ}\text{C}$

1826: 21. srpna ... $27,8^{\circ}\text{R} = 34,8^{\circ}\text{C}$

- **minima:**

1820 :16. ledna ... $-28,8^{\circ}\text{R} = -36^{\circ}\text{C}$

1823: 23. ledna ... $-21,7^{\circ}\text{R} = -27,1^{\circ}\text{C}$

1824: 19. února ... $-19,2^{\circ}\text{R} = -24^{\circ}\text{C}$

1829: 22. února ... $-19^{\circ}\text{R} = -23,8^{\circ}\text{C}$

- docházelo k mrazům i mnohem později, například **29. 6. 1815** pomrzly brambory, fazole a okurky

- **nejvyšší průměrná roční teplota:**

1807 - $8,3^{\circ}\text{R} = 10,38^{\circ}\text{C}$

1808 - $8,59^{\circ}\text{R} = 10,74^{\circ}\text{C}$

1811 - $8,38^{\circ}\text{R} = 8,38^{\circ}\text{C}$

- **nejnižší průměrná roční teplota:**

1803 - $6,82^{\circ}\text{R} = 8,53^{\circ}\text{C}$

1805 - $6,18^{\circ}\text{R} = 7,73^{\circ}\text{C}$

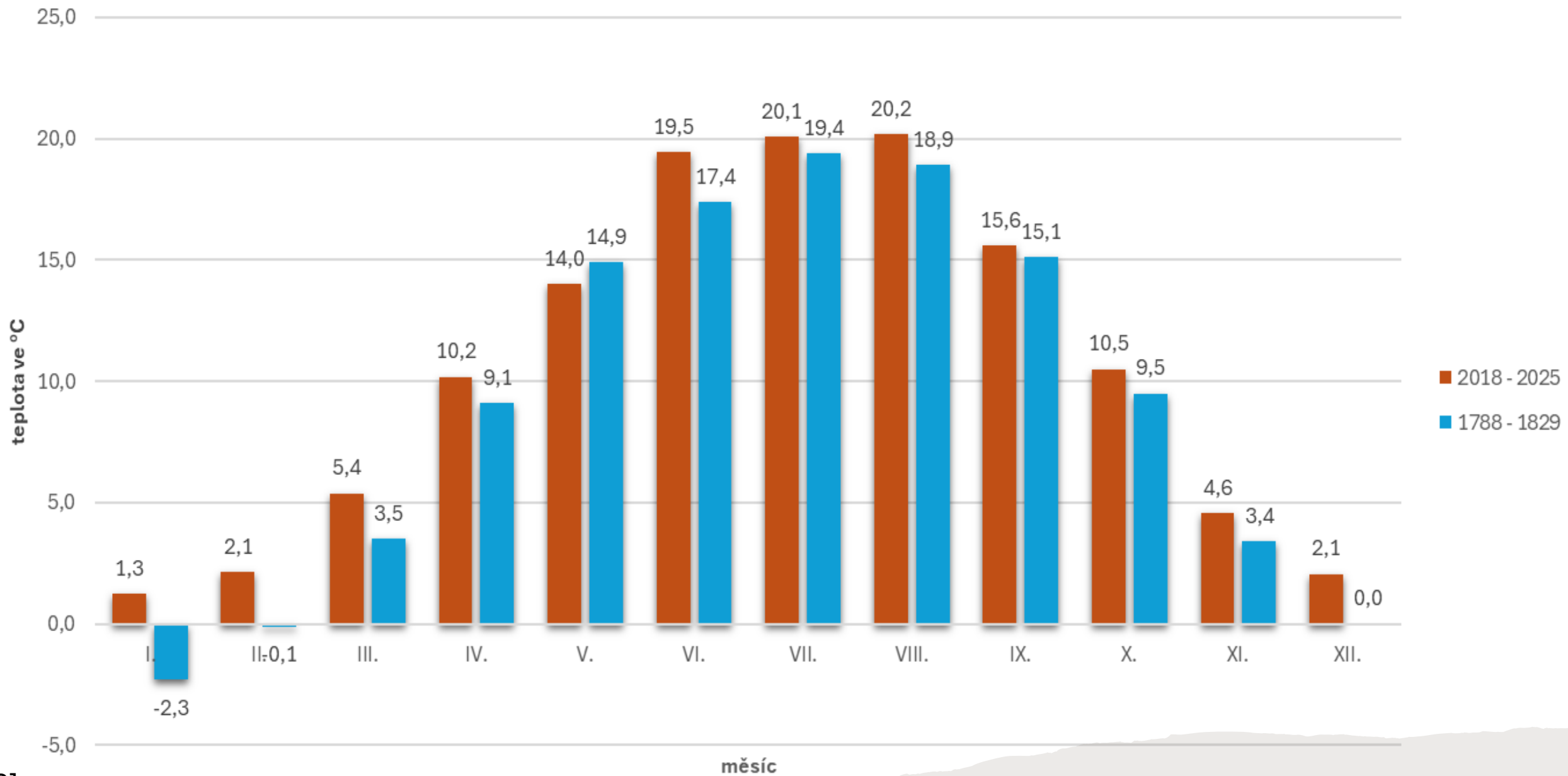
1812 - $6,45^{\circ}\text{R} = 8,06^{\circ}\text{C}$

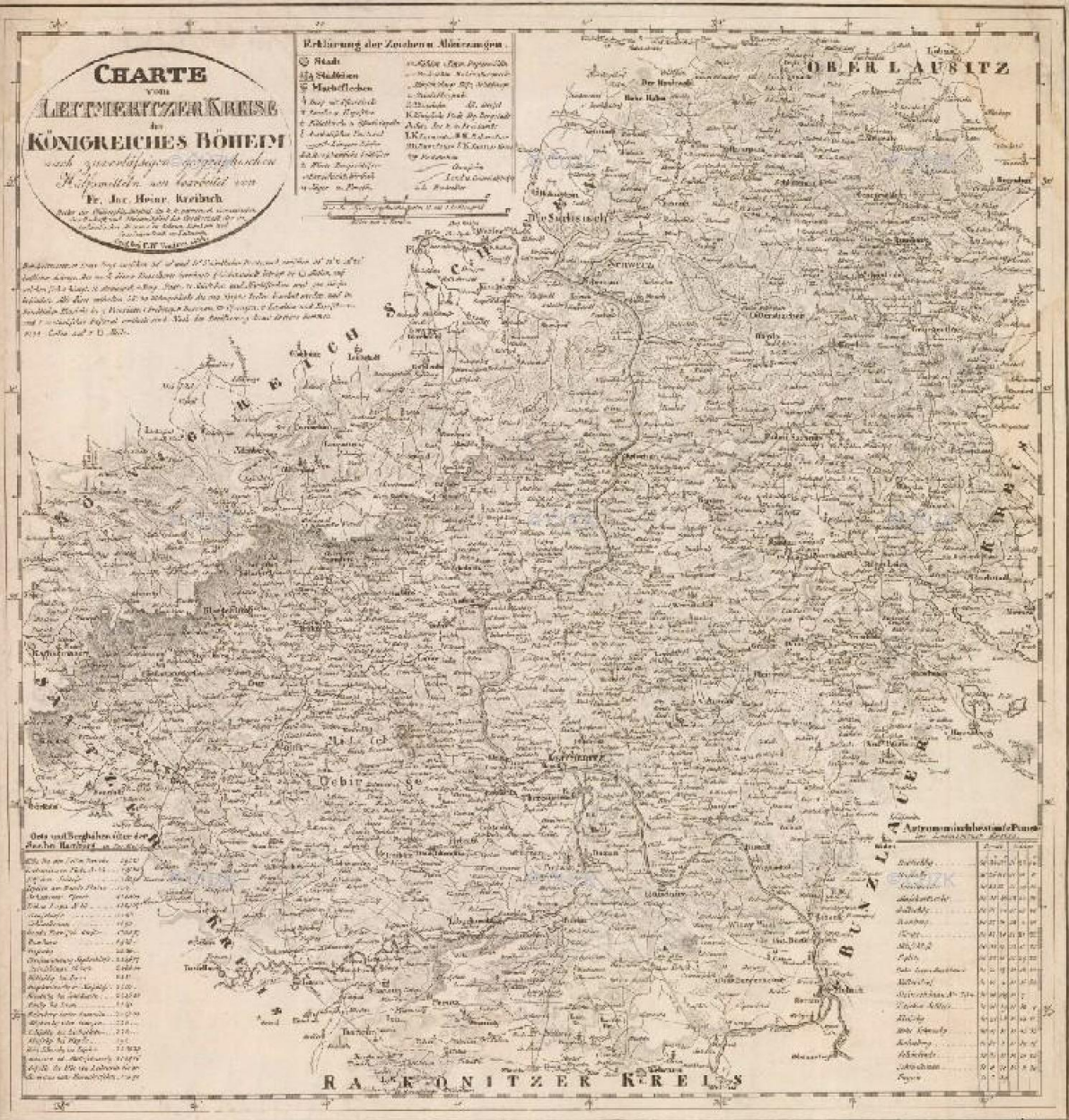
1814 - $6,43^{\circ}\text{R} = 8,04^{\circ}\text{C}$

1829 - $5,09^{\circ}\text{R} = 6,31^{\circ}\text{C}$

- rok **1816** je nazýván jako **rok bez léta**
- výskyt hustých mlh v letních měsících, silné bouřky s krupobitím v srpnu 1816

Porovnání průměrných teplot v Žitenicích

Astronomisch bestimmte Punkte im Leitmeritzer Kreise.

	Breite	Länge
Hoblickbg	50° 24' 37"	31° 28' 34"
Hasenbg	50° 26' 12"	31° 41' 0"
Schüttenitz	50° 33' 12"	31° 49' 30"
Maschwitzerbj	50° 35' 46"	32° 14' 31"
Geltschbg.	50° 35' 44"	31° 55' 40"
Ranberg	50° 37' 18"	32° 4' 48"
Ofsegg	50° 37' 20"	31° 21' 23"
Neuschloß	50° 38' 13"	32° 11' 25"
Teplitz	50° 38' 18"	31° 29' 23"
Böhm. Leipa Rathhaus	50° 41' 17"	32° 12' 10"
Nollendorf	50° 45' 4"	31° 33' 53"
Steinschönau No 294	50° 46' 36"	32° 7'
Tetsehen Schloß	50° 46' 39"	31° 52' 4"
Kleisbg	50° 47' 25"	32° 14' 11"
Hohe Schnee bj	50° 47' 31"	31° 45' 55"
Rosenberg	50° 50' 3"	31° 59' 36"
Schönlinde	50° 55' 31"	32° 10' 25"
Schluckenau	51° 0' 30"	32° 6' 30"
Fugau	51° 2' 39"	

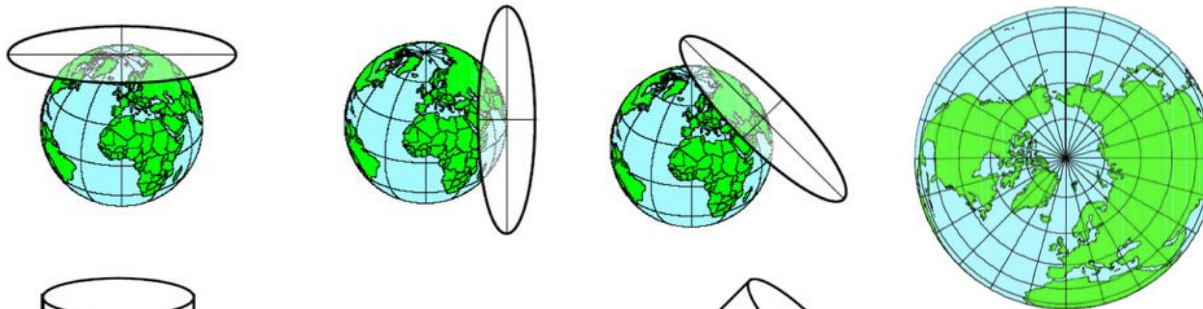

- v roce **1843** byly vydány mapy Stablního katastru
- v roce **1848** byla příjmení v poměru:
- česká příjmení: 47
- německá příjmení: 145
- jazykově neutrální: 65
- údajně všechny rodiny mluví německy, ale 6 rodin se nechalo zapisovat s českou diakritikou, například **Hosdodař, Čerwinka, Přisowsky, Říha**
- nejvíce vyskytující se příjmení: **Pechwitz (8/43), Hospodarz (7/24), Ruprich (6/33), Pilsak (3/32), Nowak (5/30), Fuke/Fucke, Sperlich, Gaube, UrbanHase/Haase, Schams, Nemetschka, TrimbuchNitsch, Giebl/Gibl**
- při sčítání obyvatel v roce **1910** se za Čechy označili 4 obyvatelé

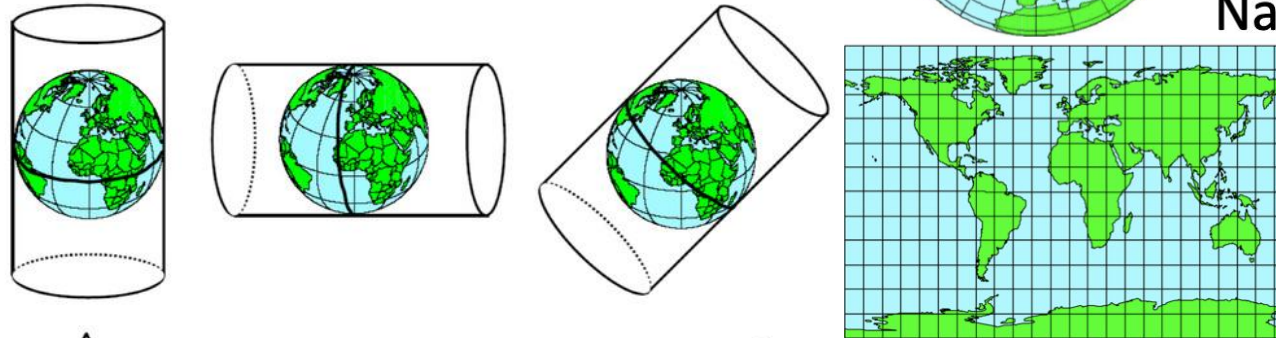
Stabilní katastr 1817 - 1843

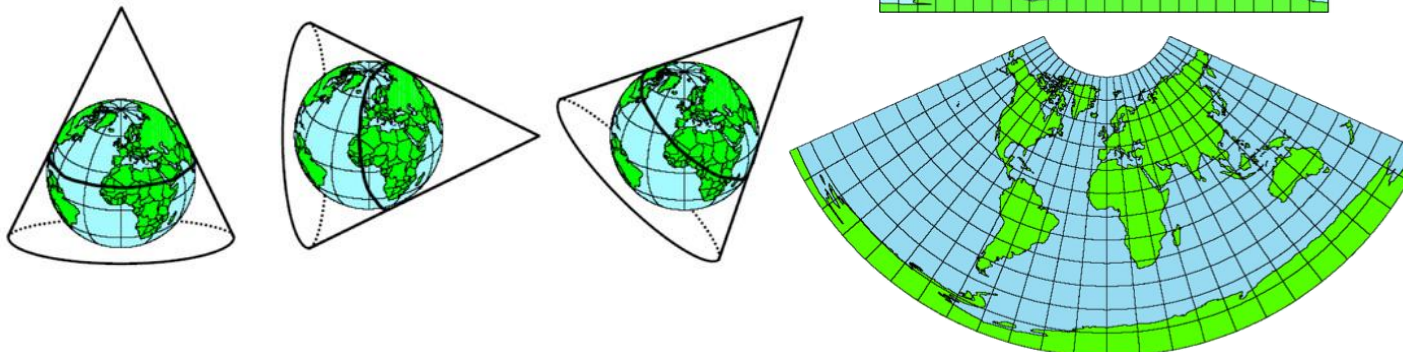
- azimutální
 - *normální*
 - *příčná*
 - *šikmá*

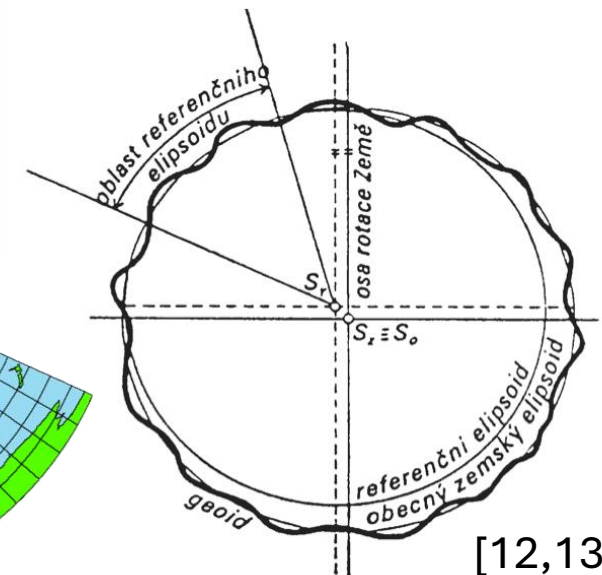
- válcová
 - *normální*
 - *příčná*
 - *šikmá*

- kuželová
 - *normální*
 - *příčná*
 - *šikmá*

Náhradní plochy – geoid a elipsoid

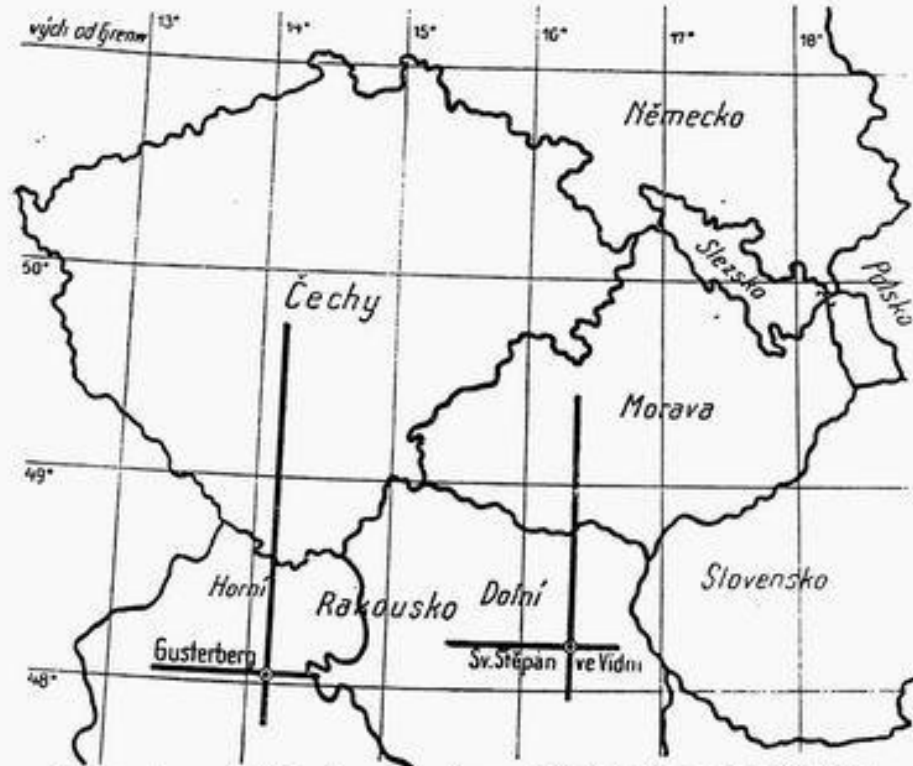

[12,13,14]

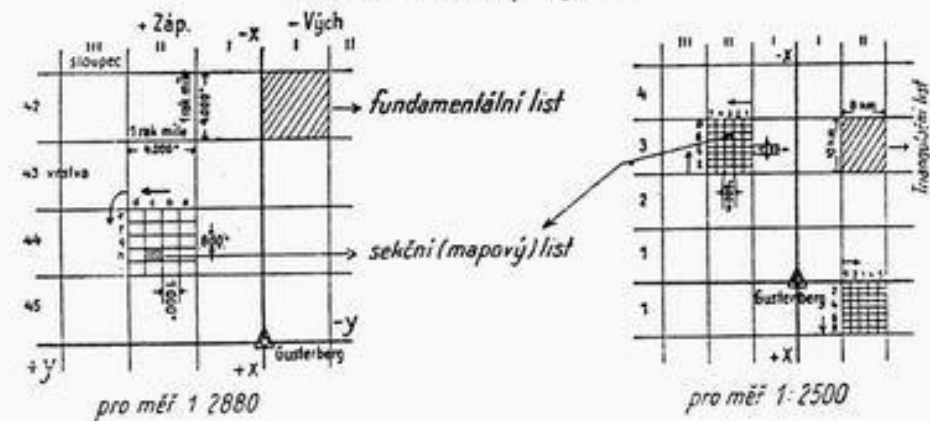
Souřadnicové systémy v Rakouském císařství v polovině 19. století

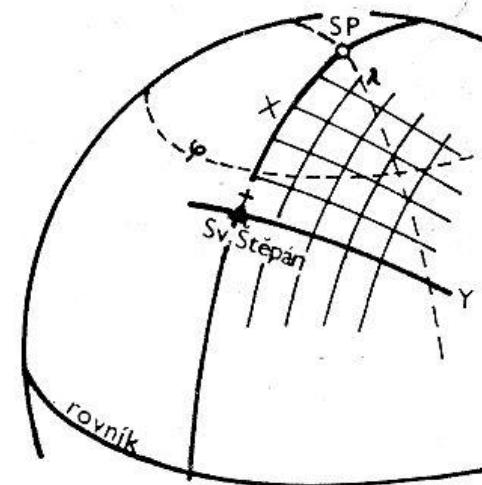
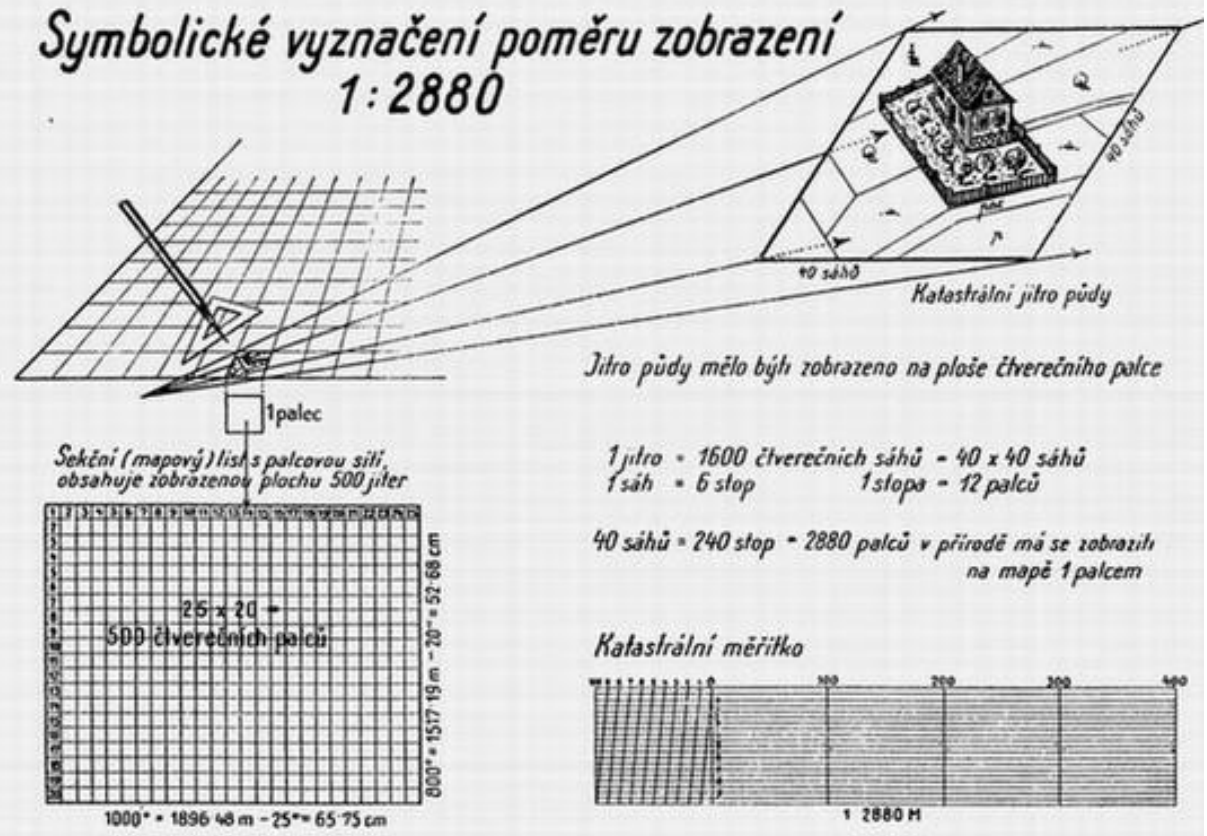
Souřadnicové pravoúhlé soustavy stabil. katastru a rozdělení jejich kvadrantů

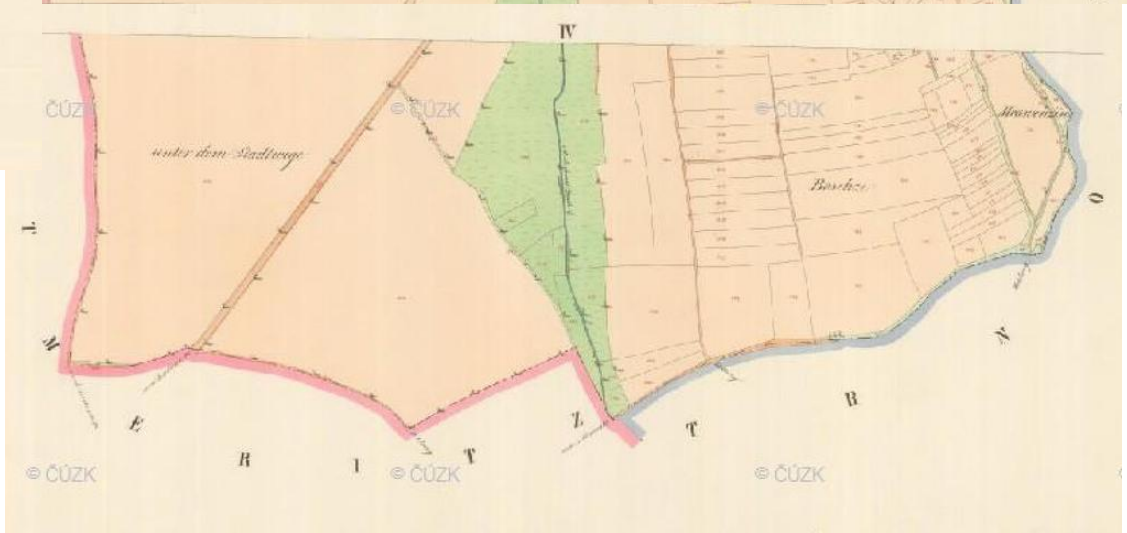
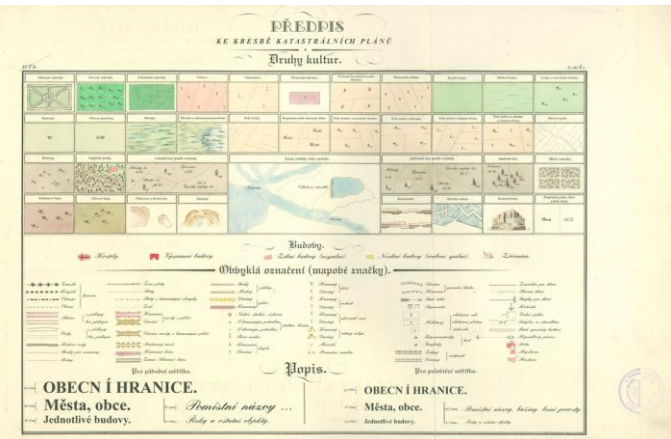
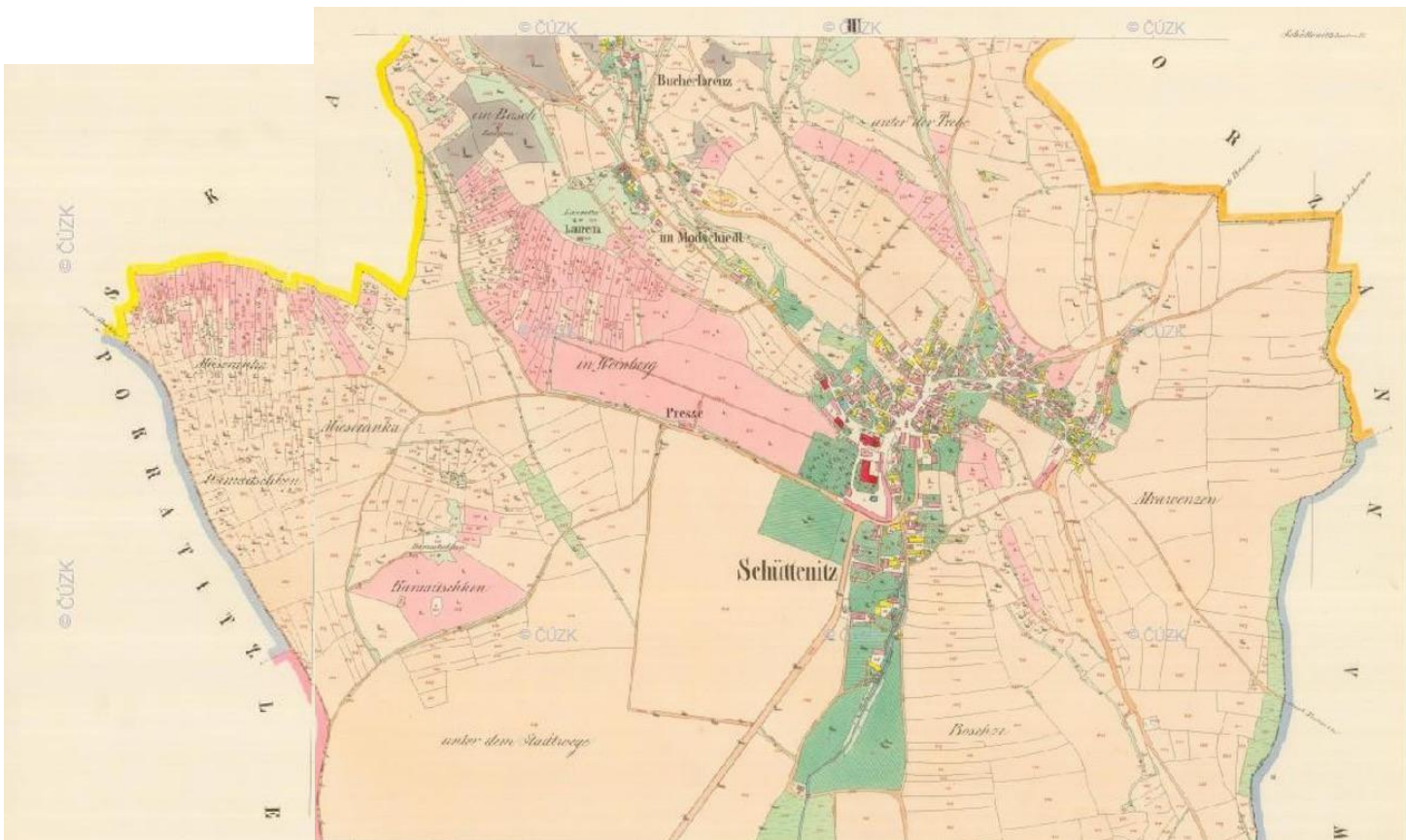
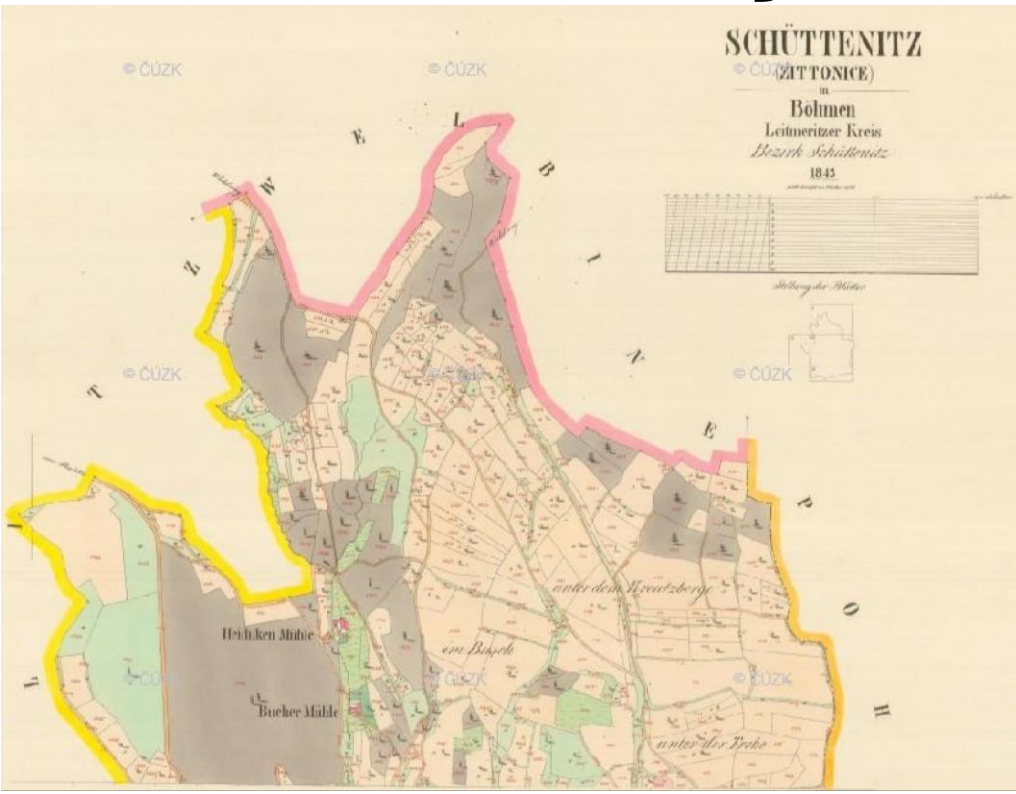
*Čtvereční rakouská míle – fundamentální (triangulační) list,
sekce – sekční (mapový) list*

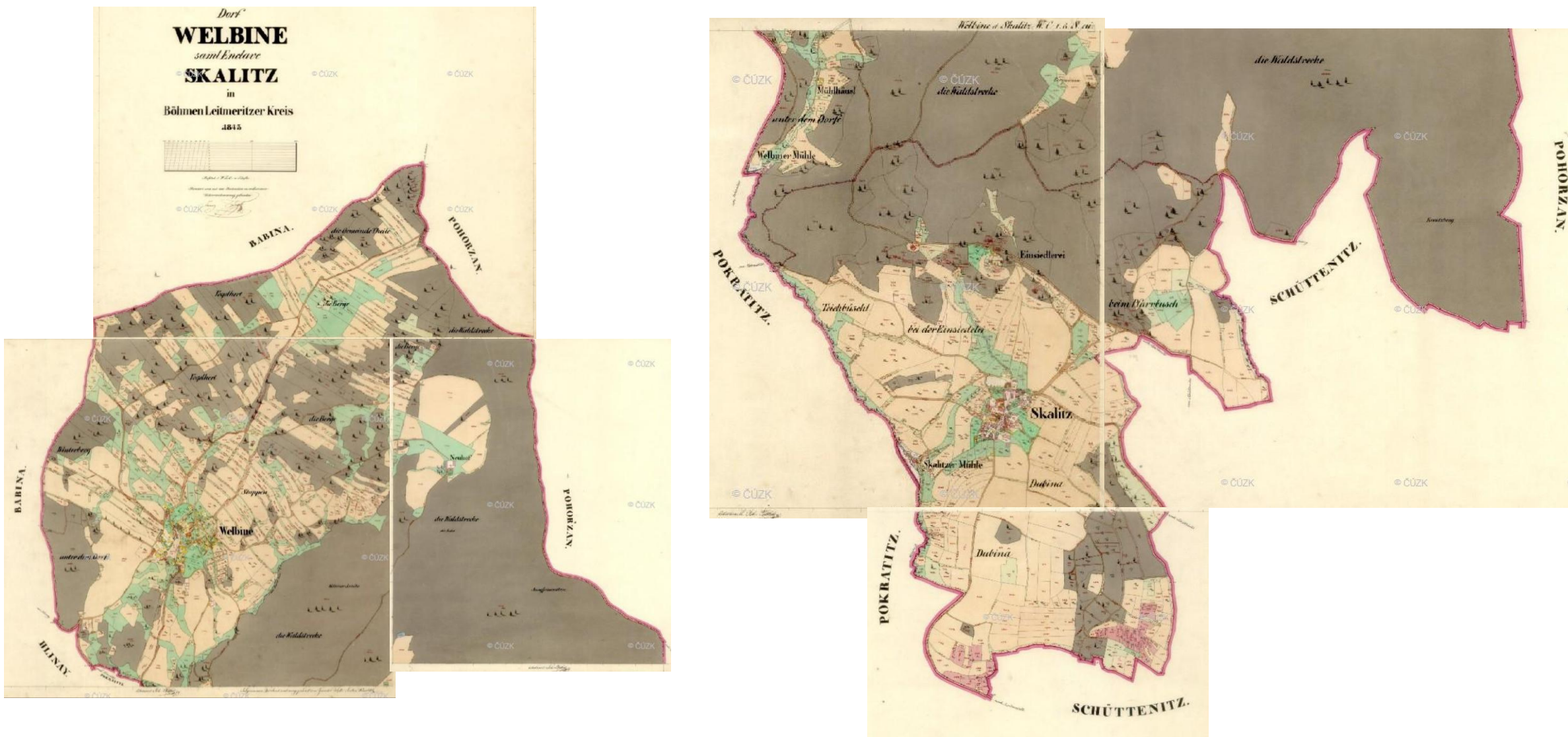
Symbolické vyznačení poměru zobrazení 1:2880

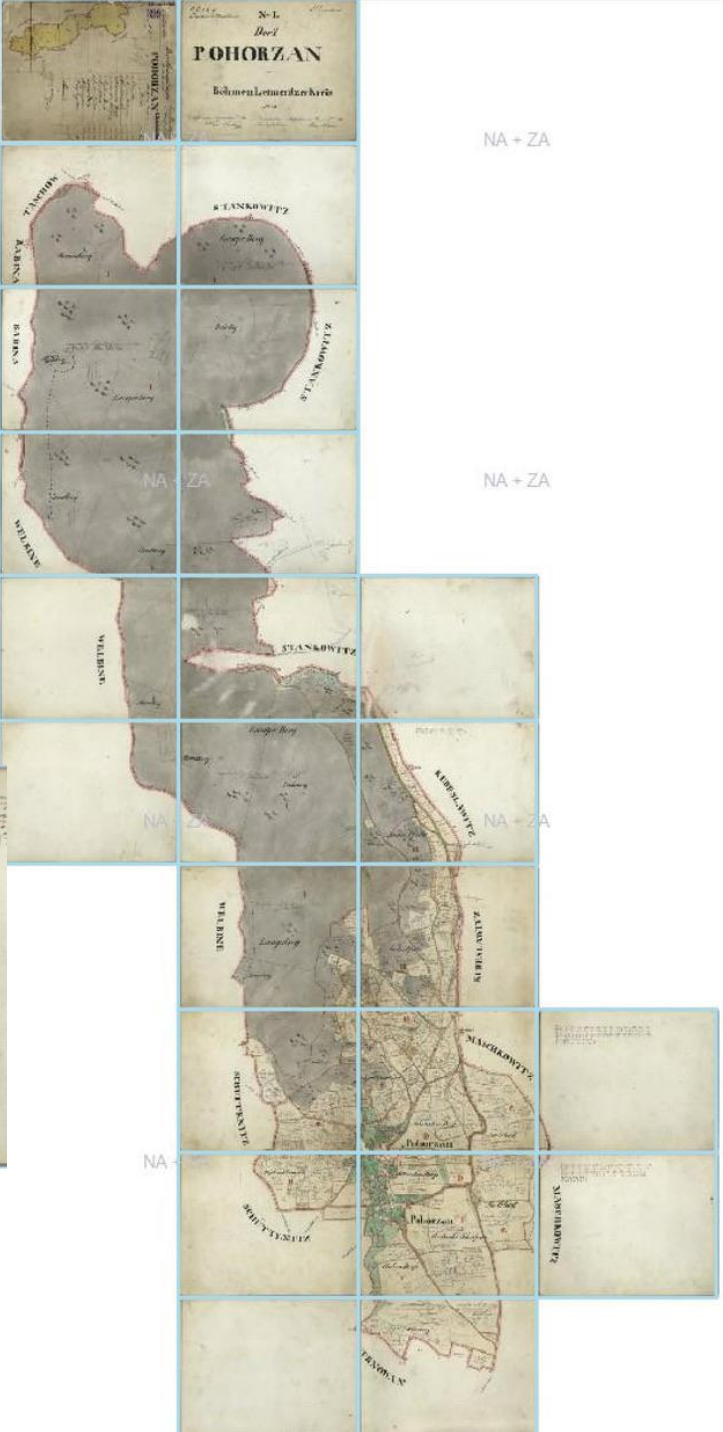
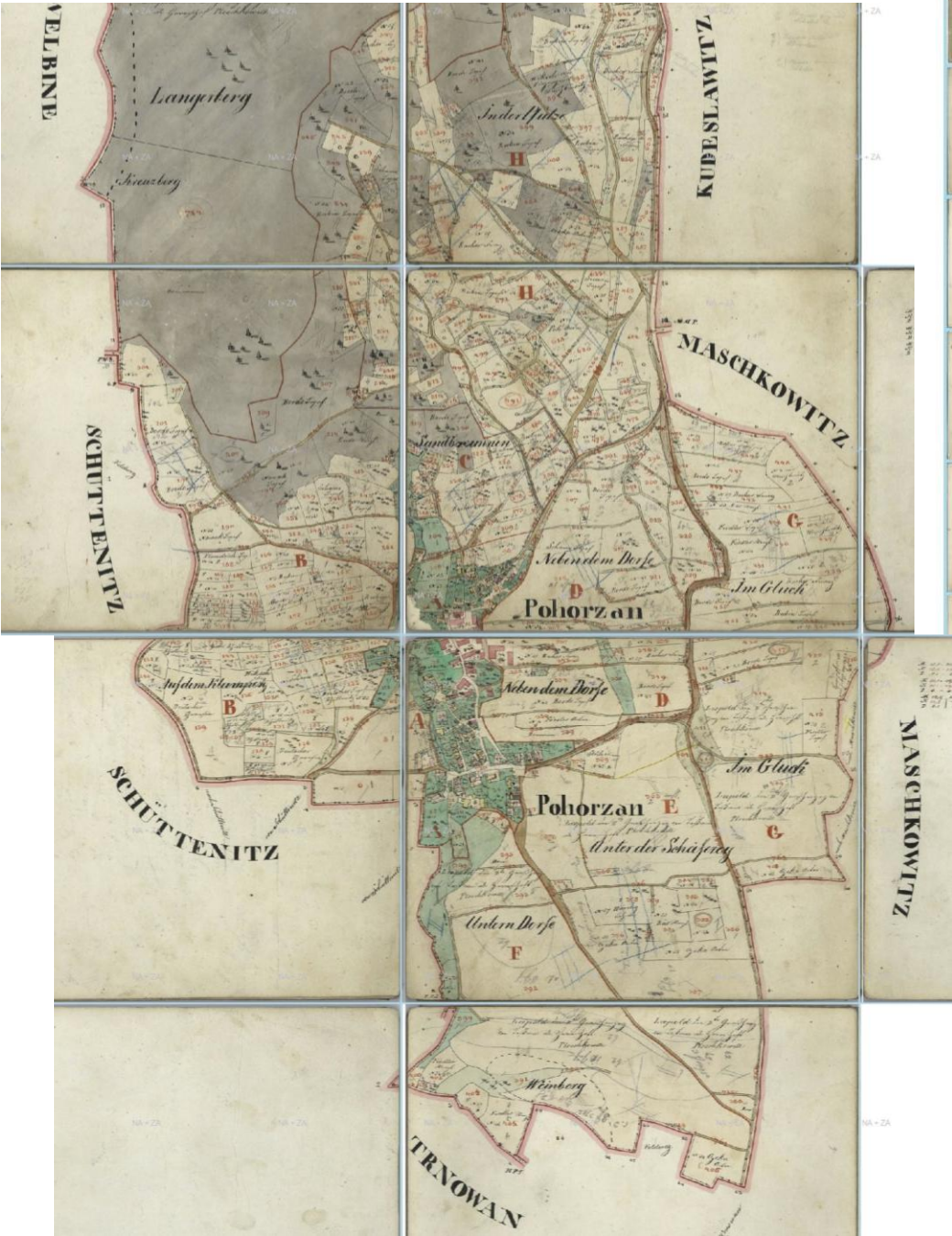
Císařské otisky

Originální mapy Stabilmního katastru

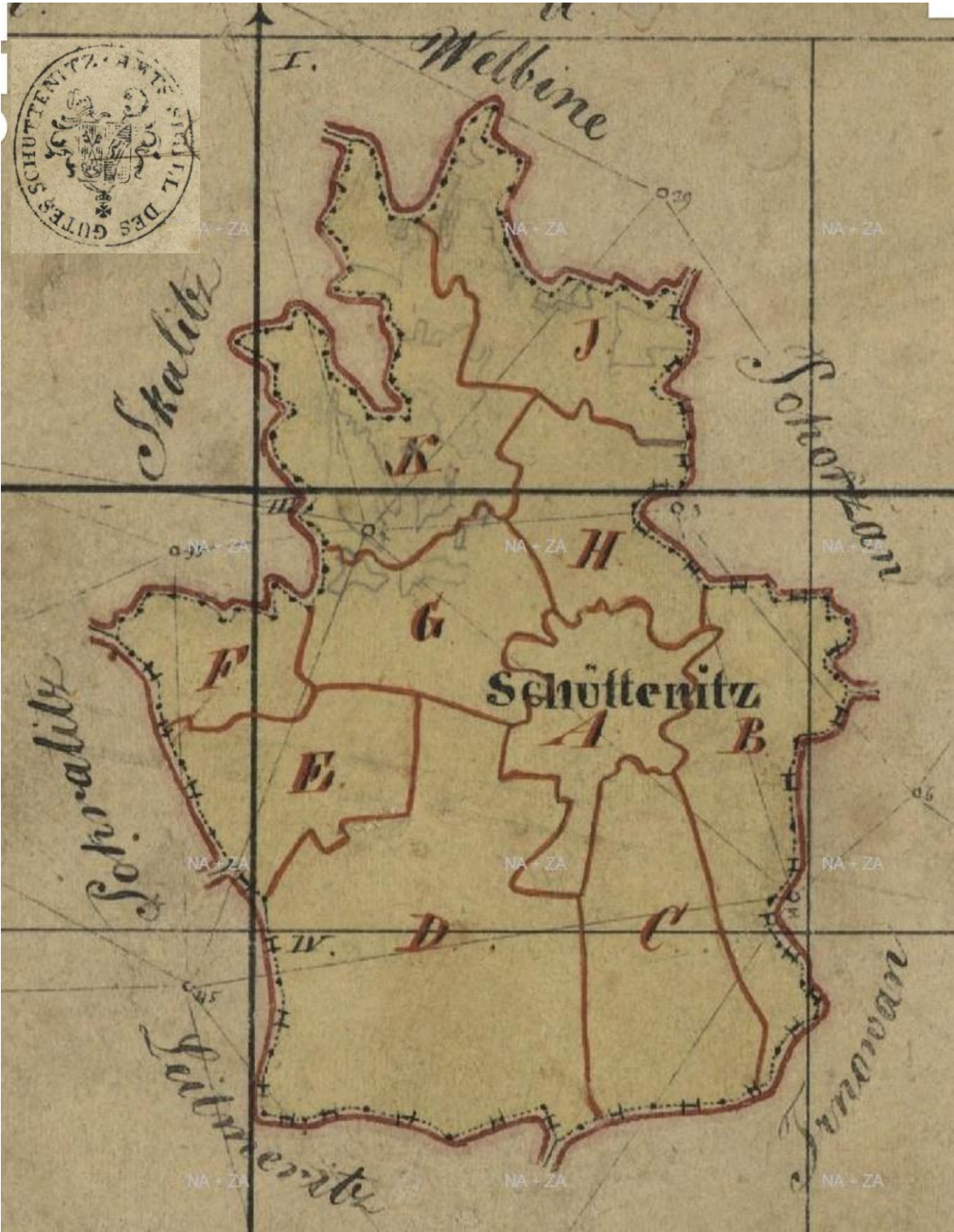
Indikační skici

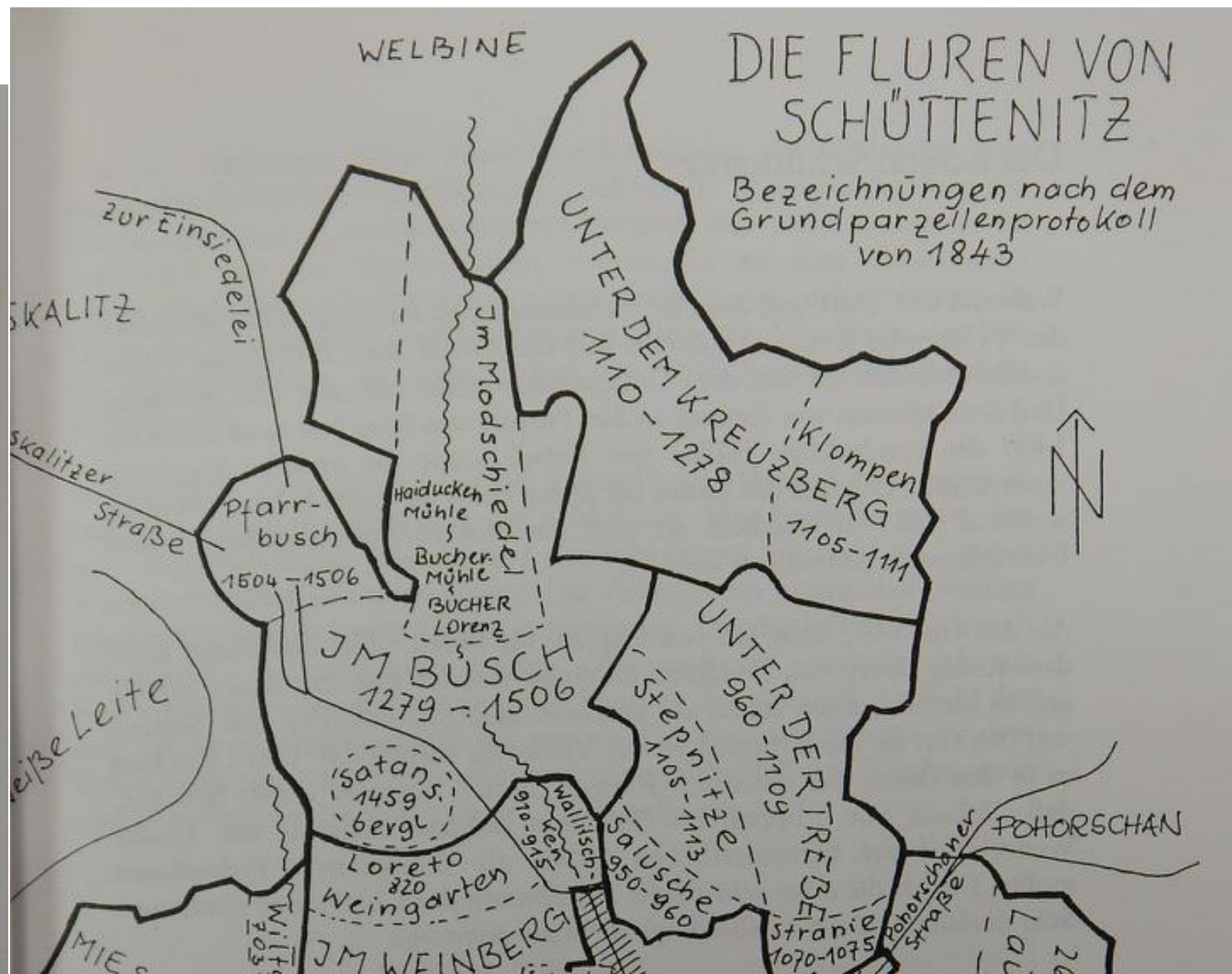
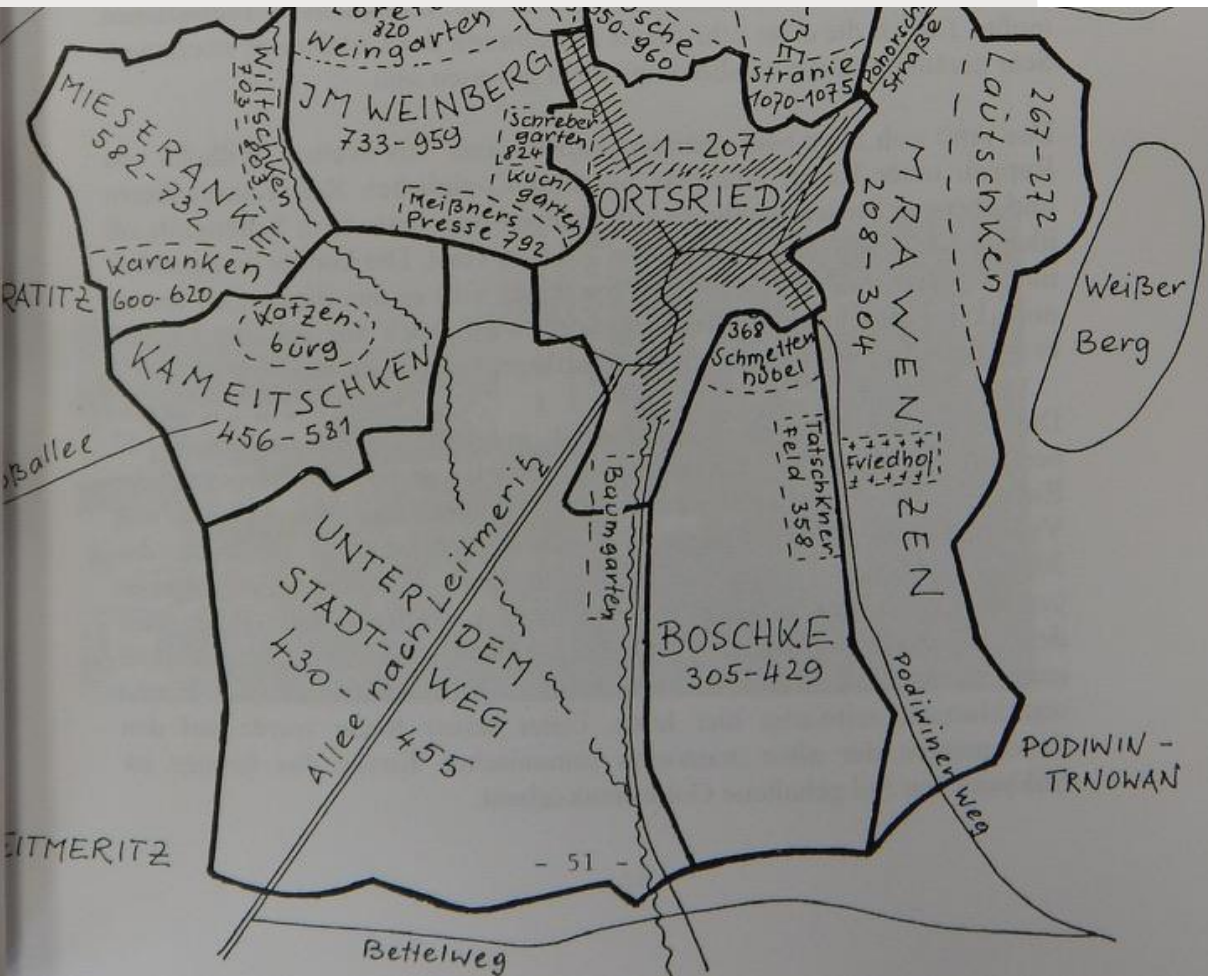
Místní názvy Žitenice

Parzellen-Ausweis			
Riede		von	bis
A	Ortsried	1	207
B	Mrawenzen	203	304
C	Boschze	305	459
D	unter dem Stadtwege	430	455
E	Kamaitzschken	486	581
F	Miseranka	582	732
G	in Weinberg	735	959
H	unter der Trebe	960	1109
J	unter dem Kireutzberge	1110	1278
K	im Busch	1279	1506
Weyparzellen		1507	1594
Bäuke		1595	1601
Eingeschüttete		—	—
Bauparzellen		1	186
Summa		1787	
Anton Wraschütz			

- Obec
- Mrawencen
- V Božce
- U silnice
- Kamýček
- Mizeranka
- Na vinici (Viničním vrchu)
- Pod Trebe
- Pod Křížovým vrchem
- V lesíku

Místní názvy Žitenice

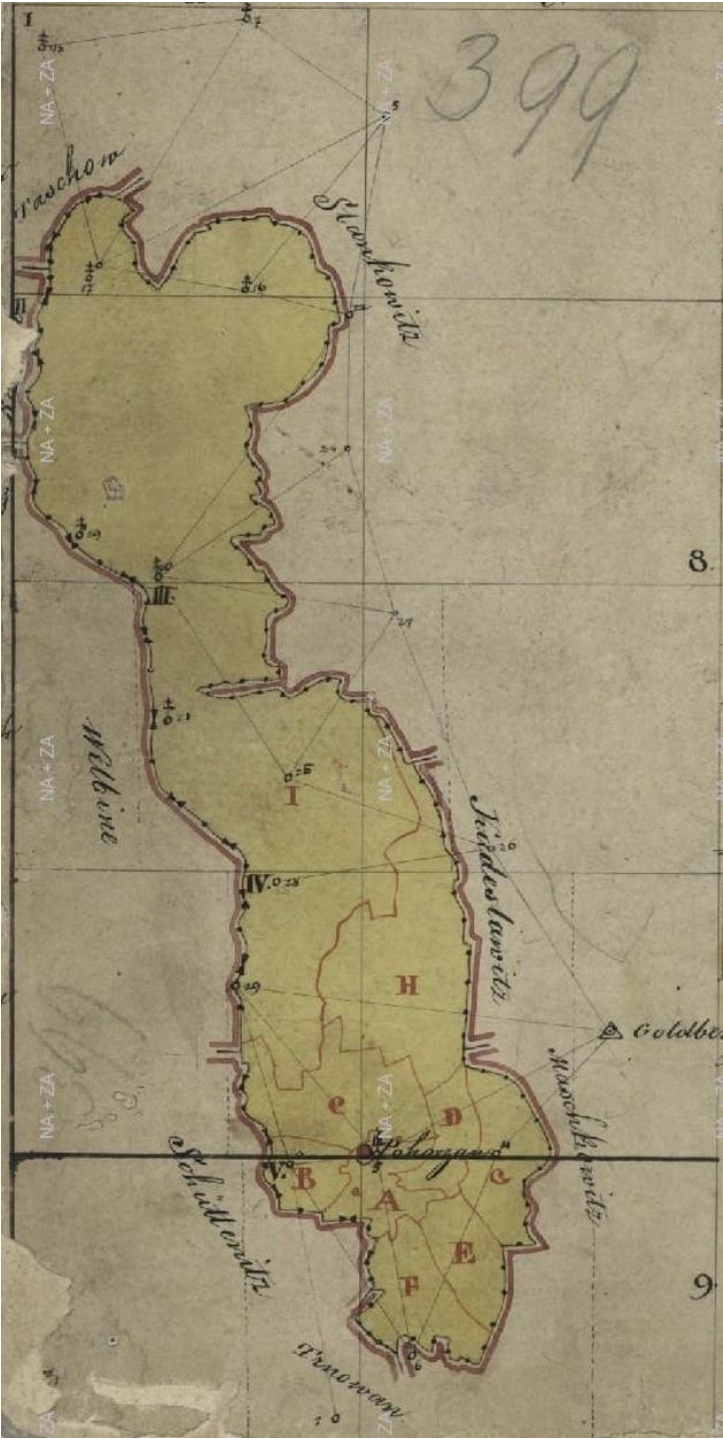

Místní názvy Pohožany

Parzellen Ausweis			
	Riede	von	bis
A	Ortspatz	1	121
B	Auf dem Klampen	122	188
C	Sandbrunnen	189	289
D	Neben dem Dorfe	290	360
E	Unter der Schäferrey	361	388
F	Untern Dorfe	389	406
G	Im Gluck	407	452
H	In der Pfütze	453	689
I	Langer Berg	690	727
	Wegparzellen	728	786
	Bauparzellen	1	97
			883
Summa			
Carl Urban			
Guts.			

- Obec
- Na Chloumku
- Písečná studánka
- Vedle vsi
- Pod ovčárnou
- Pod vsí
- V Gluku
- V louži
- Dlouhý vrch

Místní názvy Skalice

Parzellen Ausweis.

Küde		von	bis
A	Ortsried	1	61
B	Dubina	62	206
C	Teichbüschl	207	310
D	bei der Einsiedelrei	311	436
E	beim Pfarrbusch	437	489
Wegparzellen		490	529
Bauparzellen		1	50
Summa		579	

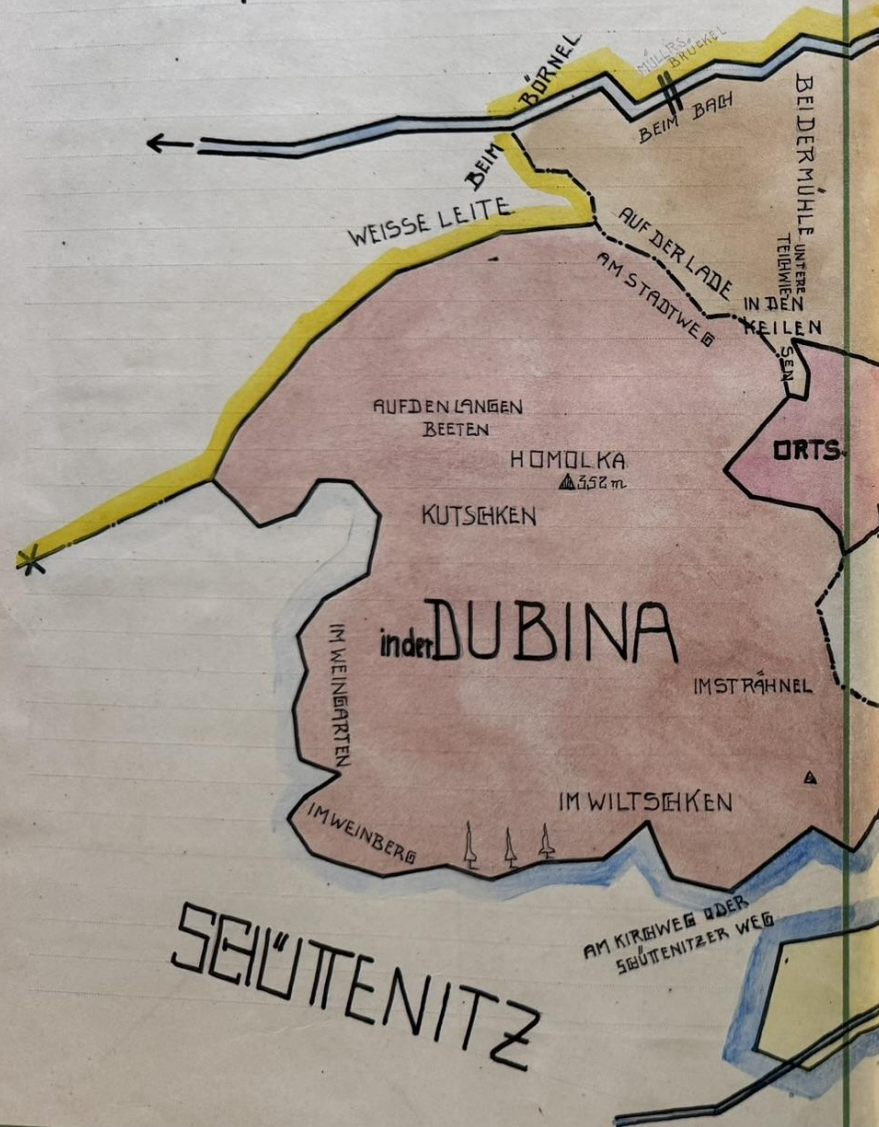
Anton Wraschützky
Gemeinderath

Obec
Dubina
V mokřinách
Poustevna
U farního lesíka

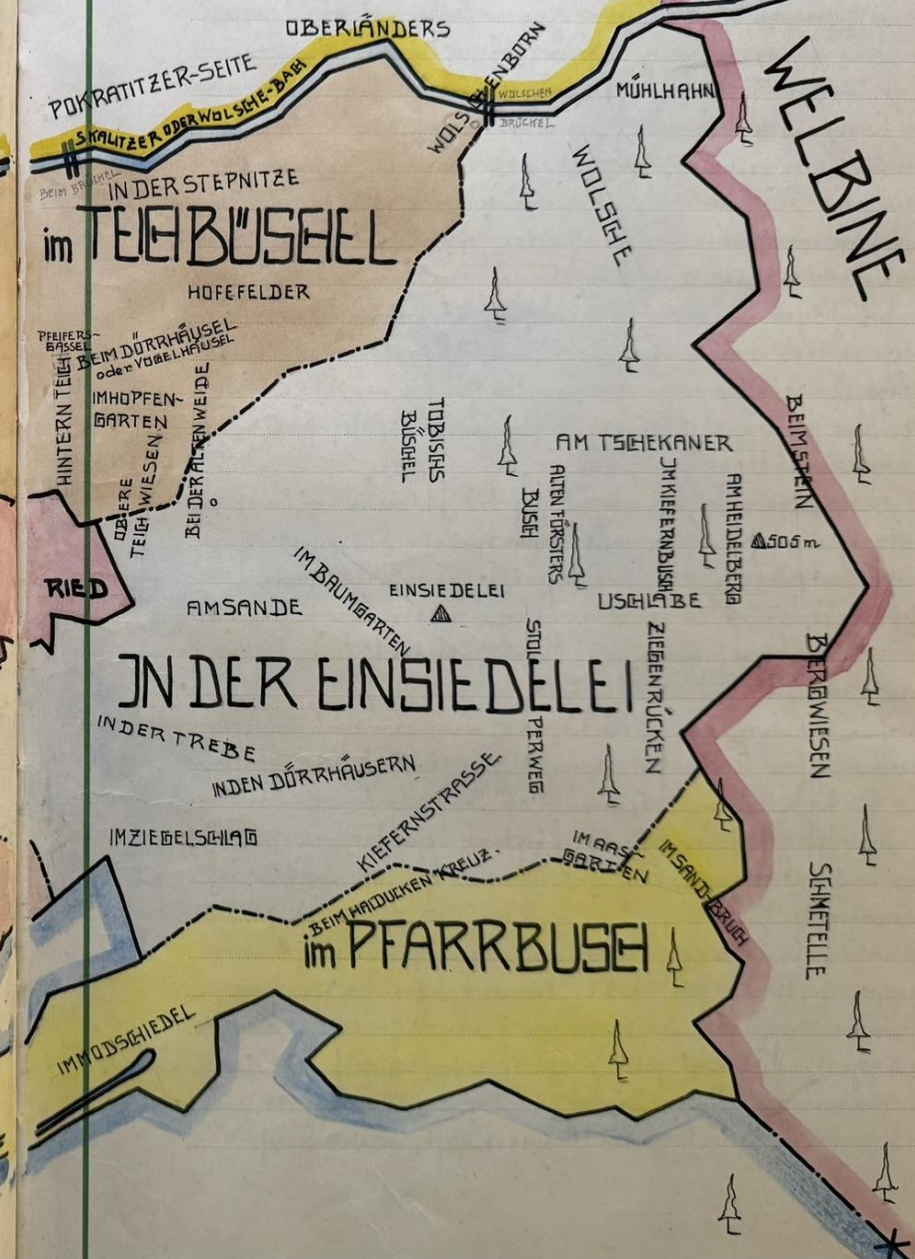

Flurnamen u. Flurbezeichnungen des Gemein-
degebietes von Skalitz im Jahre 1935.

POKRATITZ

SEUTENITZ

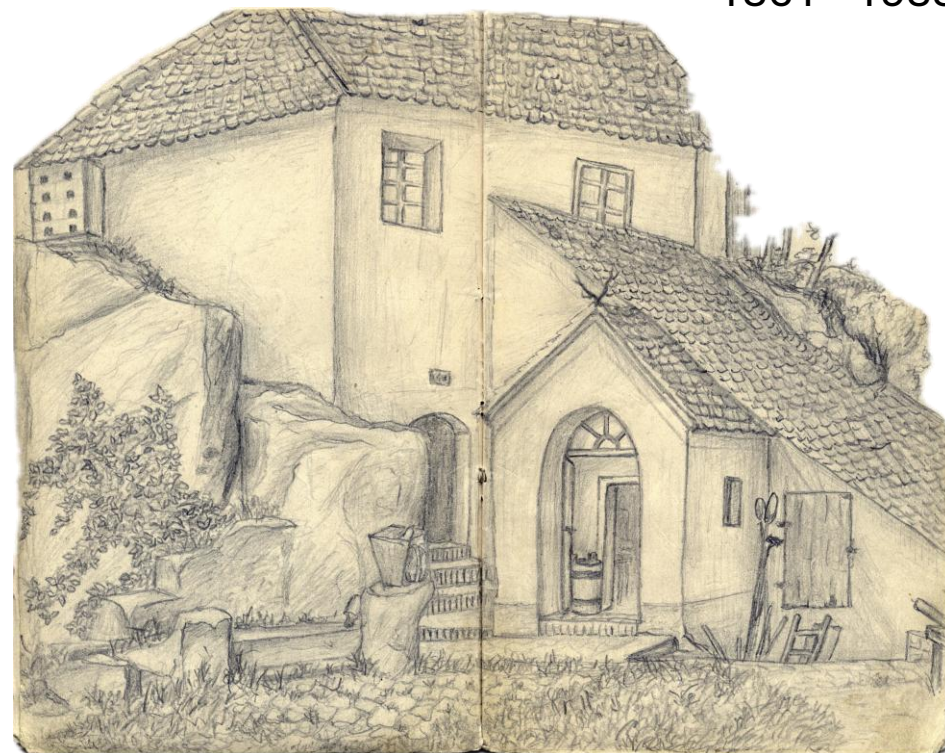
im PFARRBUSEL

Vyšehradské lesy

- lesy se nachází v k. ú. **Lbín a Skalice**
- revír o rozloze přibližně **330 ha**
- lesní správa sídlila od roku 1836 na **Skalici v č.p. 23** významný lesní inspektor **Ottomar Rotter**, připomíná ho deska na kameni s názvem **Rotterstein**
- hajný žil na samotě **Neuhof** u pramene Pokratického potoka (až do 50. let 20. století)

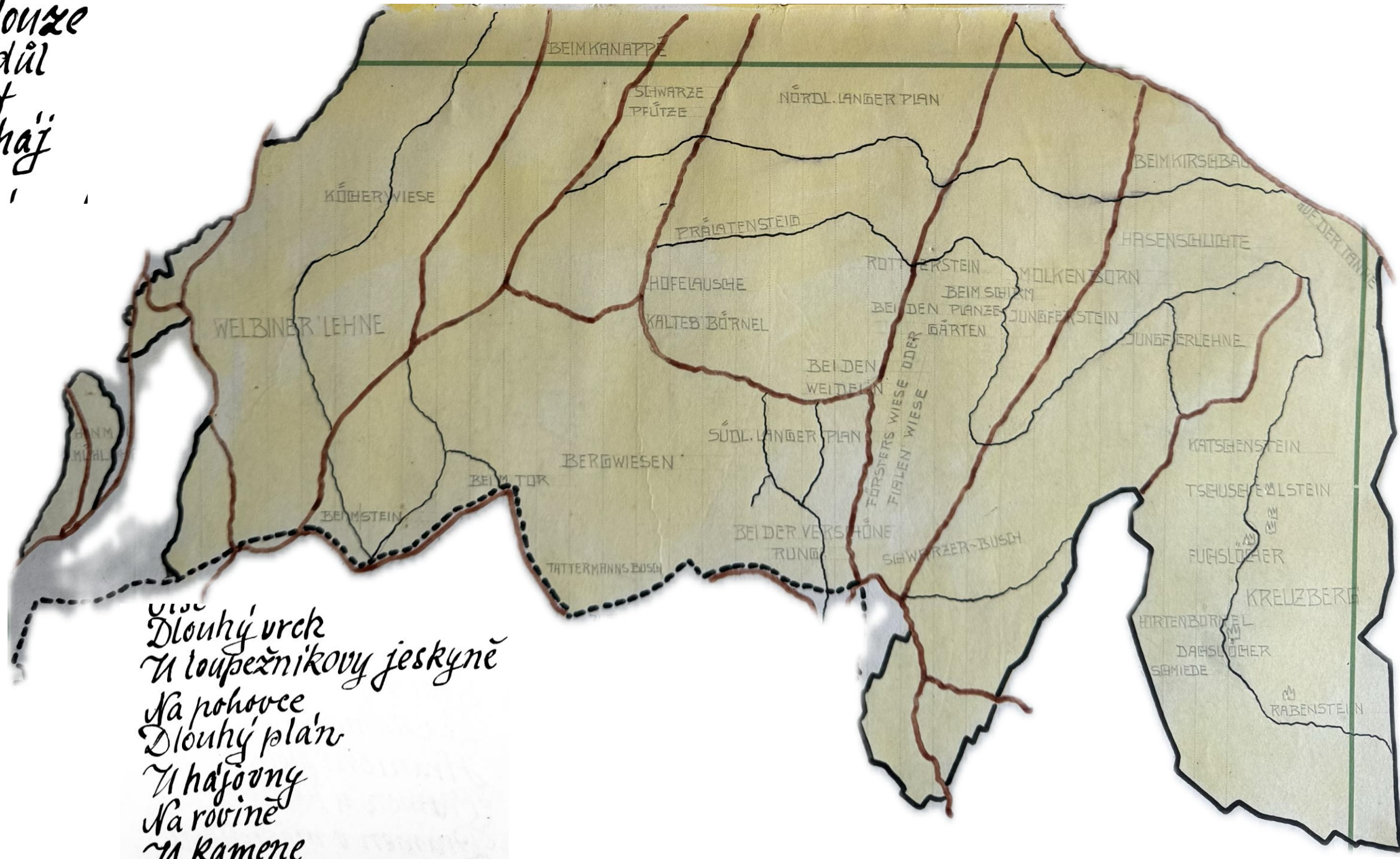

Ottomar Rotter
1861 - 1933

Fořtovna na Skalici, č.p. 23, sídlo nadlesního

Černa' louže
 Smrčidůl
 U vrat
 Černý háj
 Olše . . .

Dlouhý vrch
 U loupežnickovy jeskyně
 Na pohorci
 Dlouhý plán
 U hájovny
 Na rovině
 U kamene

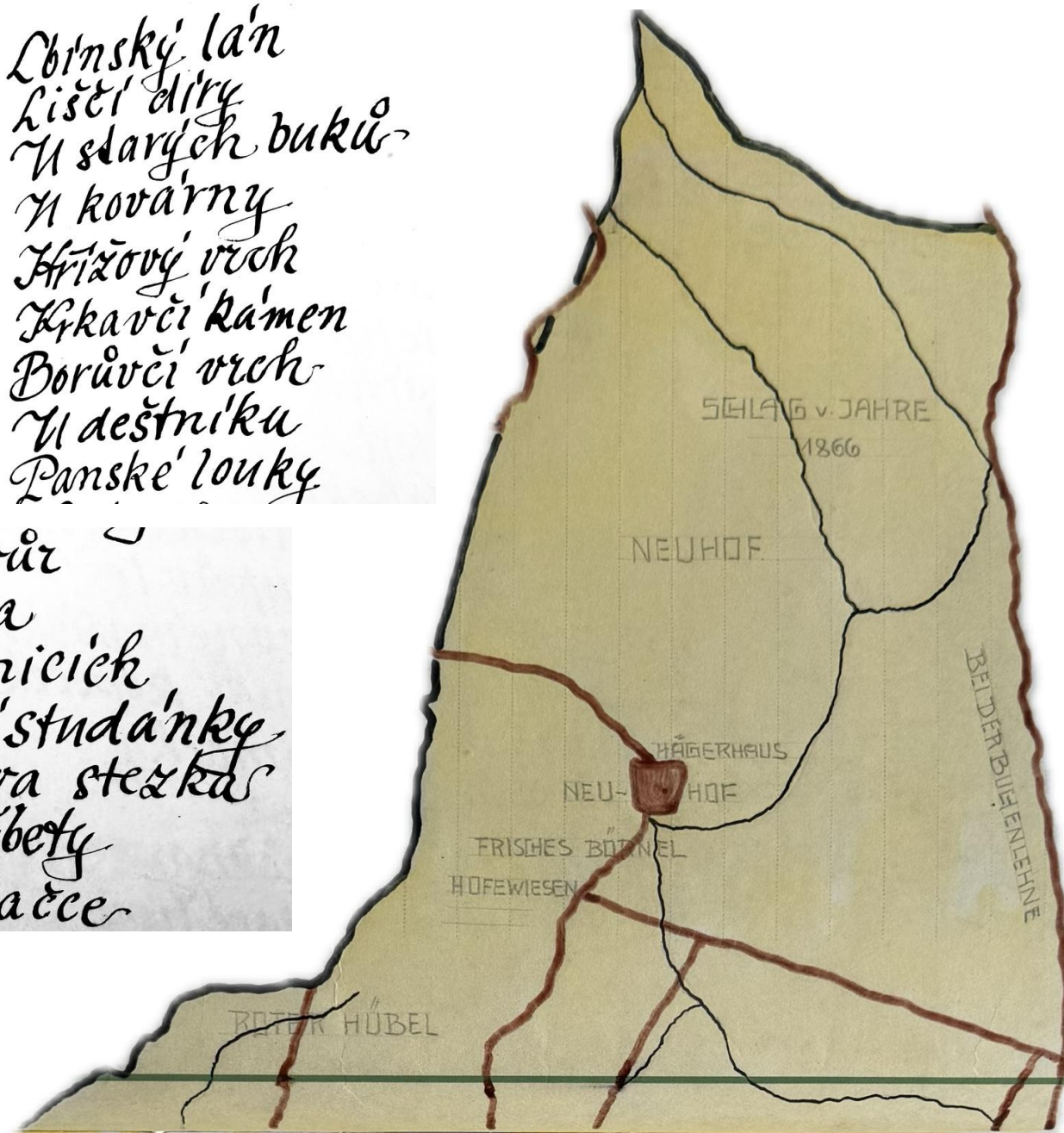

Neuhof – Nový Dvůr

U červeného vrchu
Panenský ka'men
Babský vrch
Mariánský kopceček

Libinský lá'n
Liščí díry
U starých buků
U kovářny
Hřízový vrch
Křavčí ka'men
Borůvčí vrch
U deštníku
Panské louky

Nový dvůr
Smrčina
Na hranicích
U staré studánky
Přelátova stezka
Kozí hřbety
Na soulačce

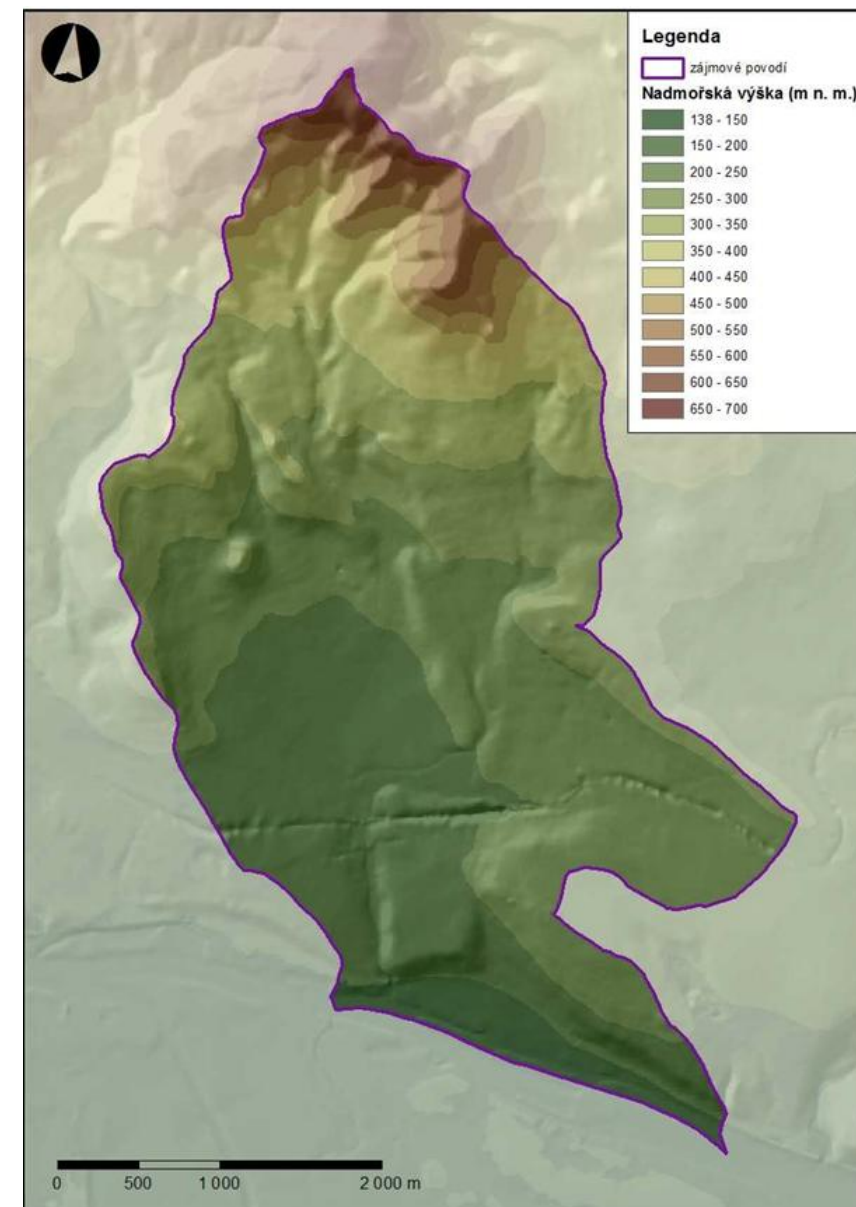
Žitenické mlýny

- první zmínky v gruntovní knize z roku **1472**
- v době mapování Stablního katastru celkem **12** funkčních mlýnů
- vodní tok Močidla měl průměrný průtok kolem 11,5 l/s
- pod Lorenzovým mlýnem se část vody ztratila (cca 2 l/s) a vyvěrala za 4 hodiny za kopcem v Záluží
- s rozvojem železnice, s vybudováním vodárny v Močidelském údolí a první světová válka znamenaly konec vodních mlýnů

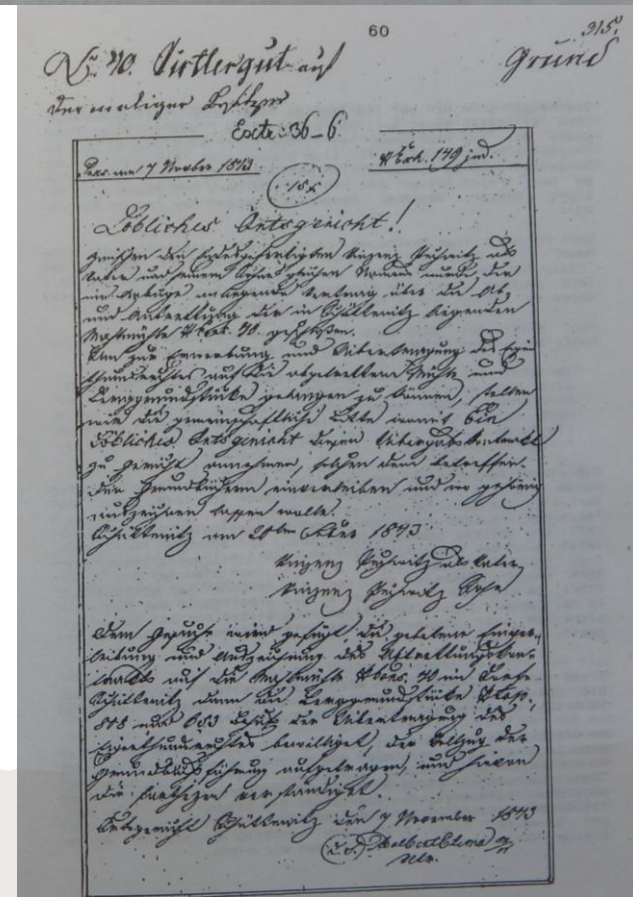
Záluží – místo vývěru vod, rok 2024

Povodí vodního toku Močidla

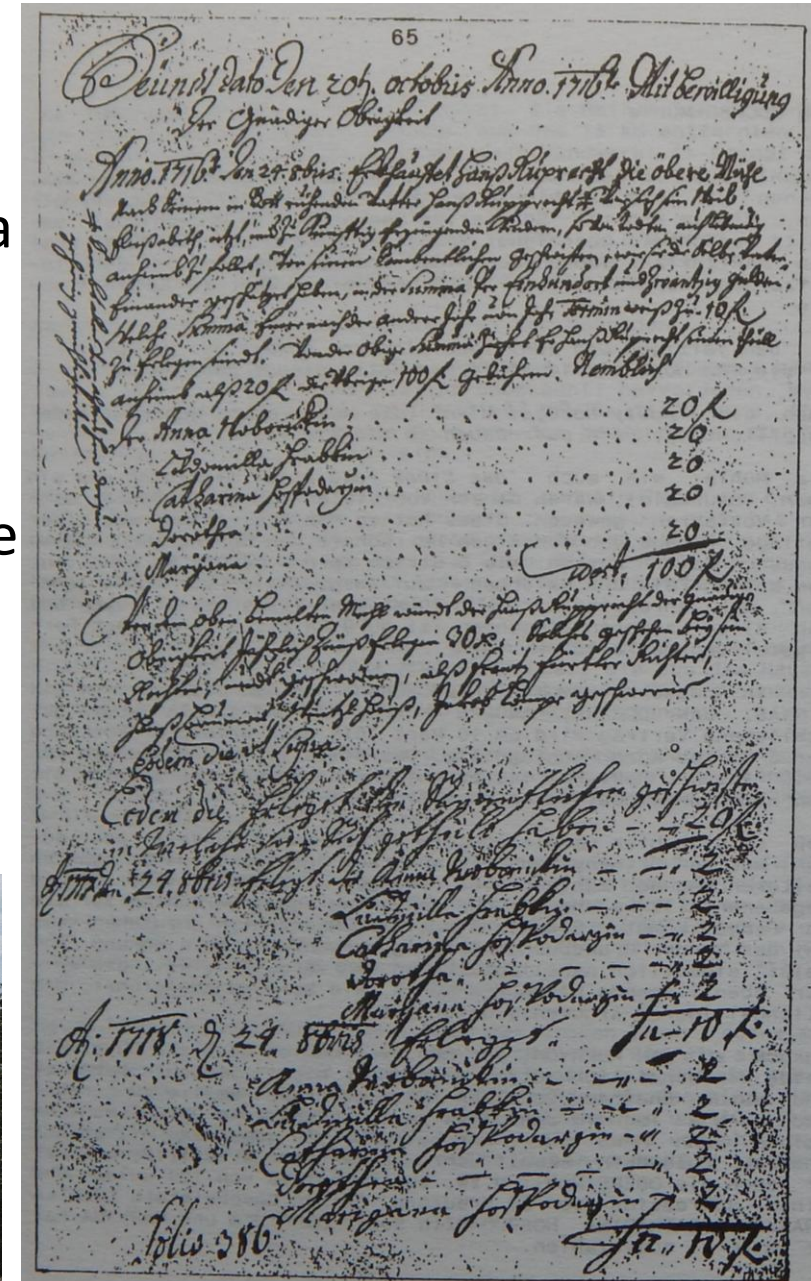
Hajdukův mlýn, č.p. 40

- původní název **HOREJSI Mlyn**
- pojmenován podle vrchnostennského úředníka jménem **Wayrznyk** – hajduk (vrchnostenský úředník)
- v roce 1519 patřil **Beránkovi**, po jeho smrti jeho manželce, v roce 1591 vlastnil mlýn právě **Wayrznyk**, jejich rodina až do roku 1635
- poté byl mlýn neobydlený a roku 1748 byl vystavěn **Pechwitzem**
- od roku 1863 je ve vlastnictví **Franze Hübsche**, v roce 1872 nechali vystavět boží muka směrem ke Skalici
- od roku **1913** je ve vlastnictví rodiny **Hospodarzových** (č.p. 38), mlýn je opuštěn a ve 30. letech 20. století byl využíván mládeží k tanečním zábavám, po smrtelném úrazu se mu lidé vyhýbají až do odsunu

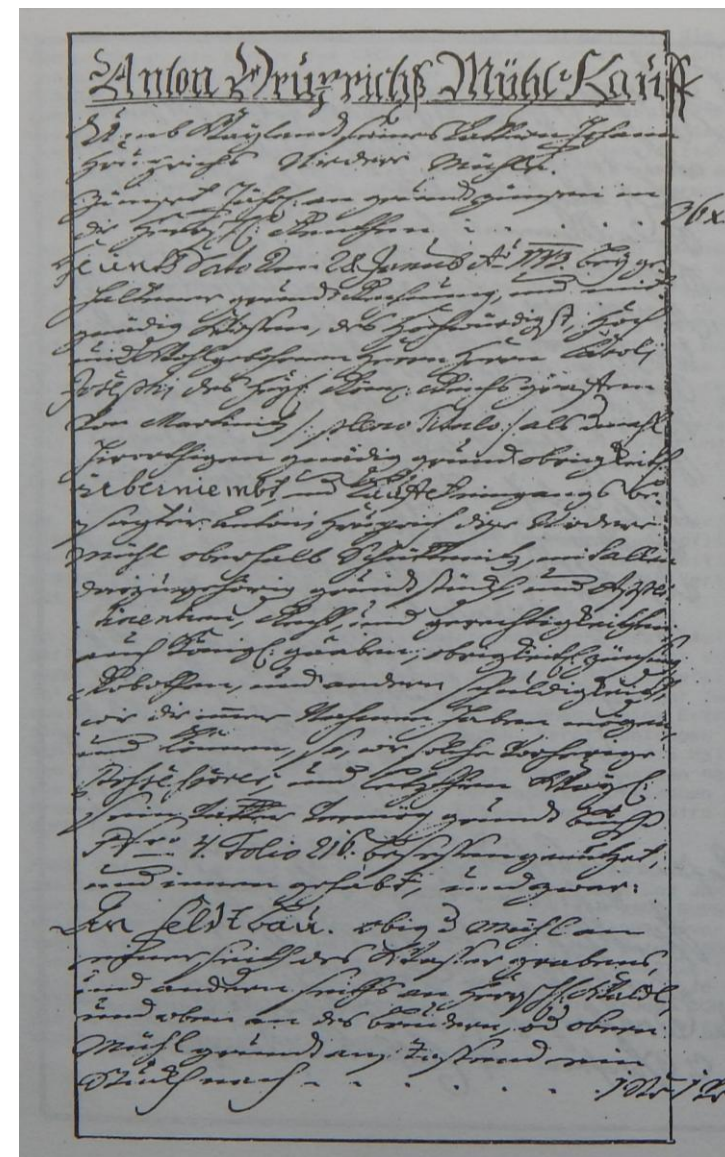
Bucherův mlýn, č.p. 39

- probošt Beno z Martinic daroval roku 1677 **Janu Ruprychovi** a manželce Dorotě „pustý hořejší mlýn“ s povinností „jej znovu vystavět a opět provozovat jako dříve“, od povinností byli osvobozeni 3 roky po výstavbě
- od roku 1802 ve vlastnictví **Wenzela Pechwitze** (bratr mlynáře z Hajdukova mlýna, vzal si Theresii Ruprichovou)
- v roce 1840 kupuje mlýn **Josef Fiala**, později rodina kupuje i Hasenův mlýn č.p. 140
- v roce **1913** kupuje mlýn tesař Hernichel z Myštic, odstraňuje mlýnské kolo

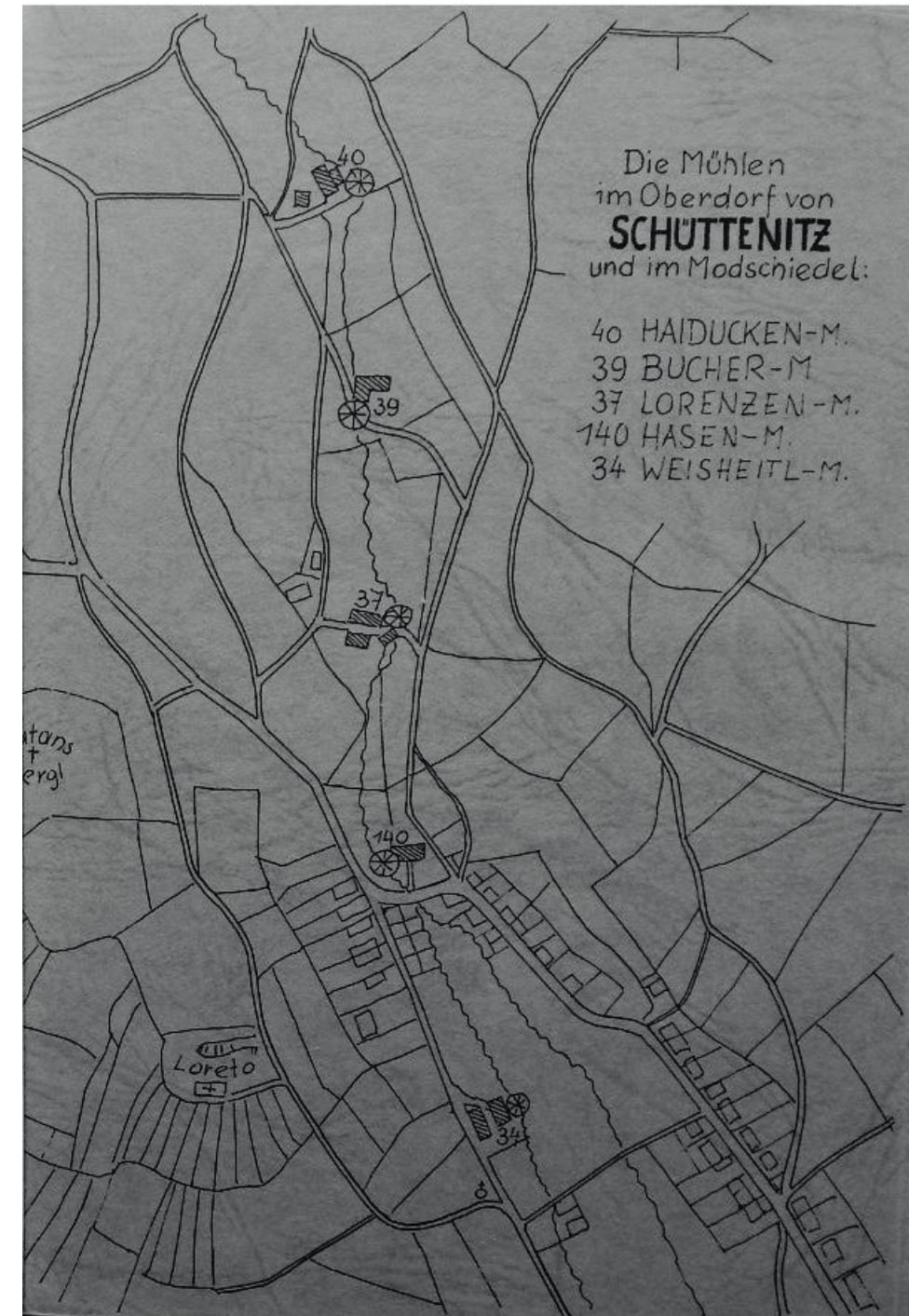
Lorenzův mlýn, č.p. 37

- starší názvy **DOLEJSI Mlyn**
- první doložený majitel **Jakub Mlynarz**
- roku 1562 kupuje mlýn **Martin Hanyech**
- probošt Beno z Martinic daroval roku 1672 **Janu Ruprychovi** a manželce Dorotě „pustý dolejší mlýn“ s povinností „jej znovu vystavět a opět provozovat jako dříve, od M. Alba odkoupil
- roku 1819 přebírá mlýn **Theresia Ruprychová** a bere si za manžela **Lorenze Czerwinku**
- v 60. letech 19. století přebírá mlýn **Vinzenz Pechwitz** z Michsova mlýna (č.p. 21), který si vzal dceru **Theresii Czerwinkovou**
- poslední mlynář je **Emil Pechwitz**, který vodní mlýn provozuje do roku 1928 – **poslední vodní mlýn v Žitenicích**

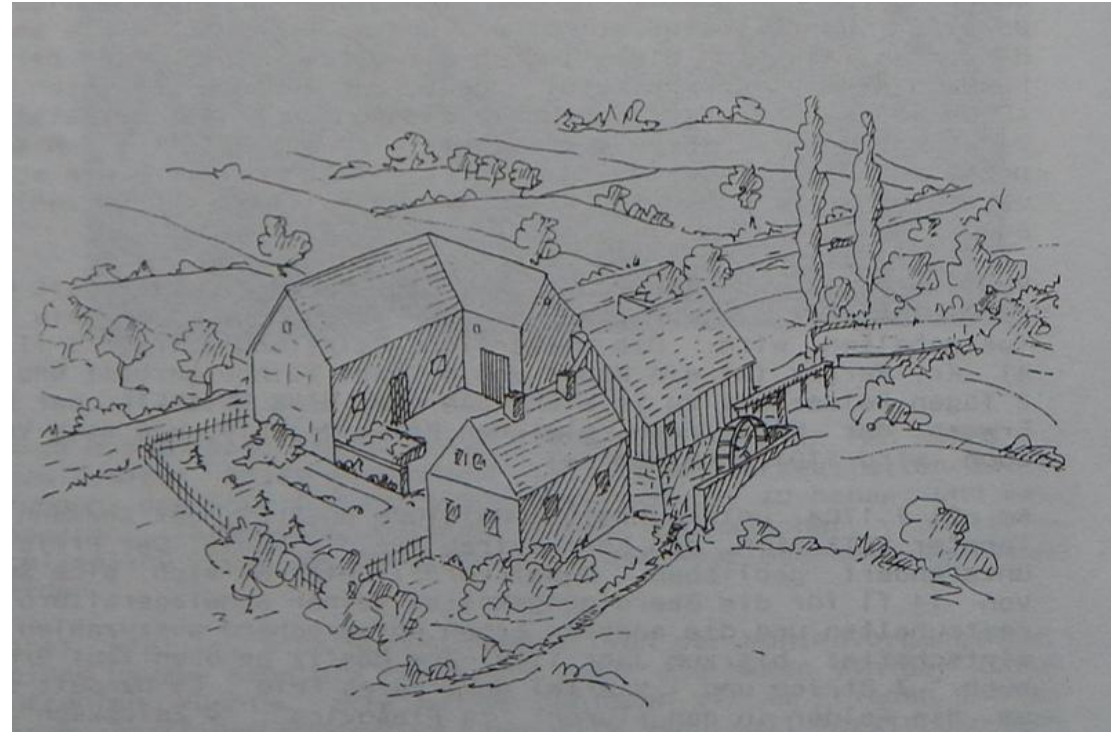
Hasenův mlýn, č.p. 140

- nejmladší mlýn, postaven po roce 1770
- první majitel **Anton Ruprych** z Lorenzova mlýna, který koupil pozemky od Albů
- v roce 1848 majitel **Josef Bergelt**, poté je majitelem rodina Fialů
- rodina **Fialů** raději vyhrává na zábavách, ale i tak Anton Fiala provozuje mlýn do roku **1913**
- poté rodina Fialova prodává lahvové pivo – schází se zde mnoho občanů z okolí

Weisheitlův mlýn, č.p. 34

- první zmínka v roce 1591
- první známý majitel **Jirzik Nosek** => **Noskowsky Mlyn**
- roku 1655 kupuje mlýn **Adam Weisheitl**
- od roku 1704 je majitelem **Christoph Rössler**
- v roce 1872 je majetek zapsán na **Josefa Totscheno**, později na **Wenzela Prszysowského**
- koncem 19. století je majitelem rodina **Zappe**, která po první světové válce ukončuje provoz

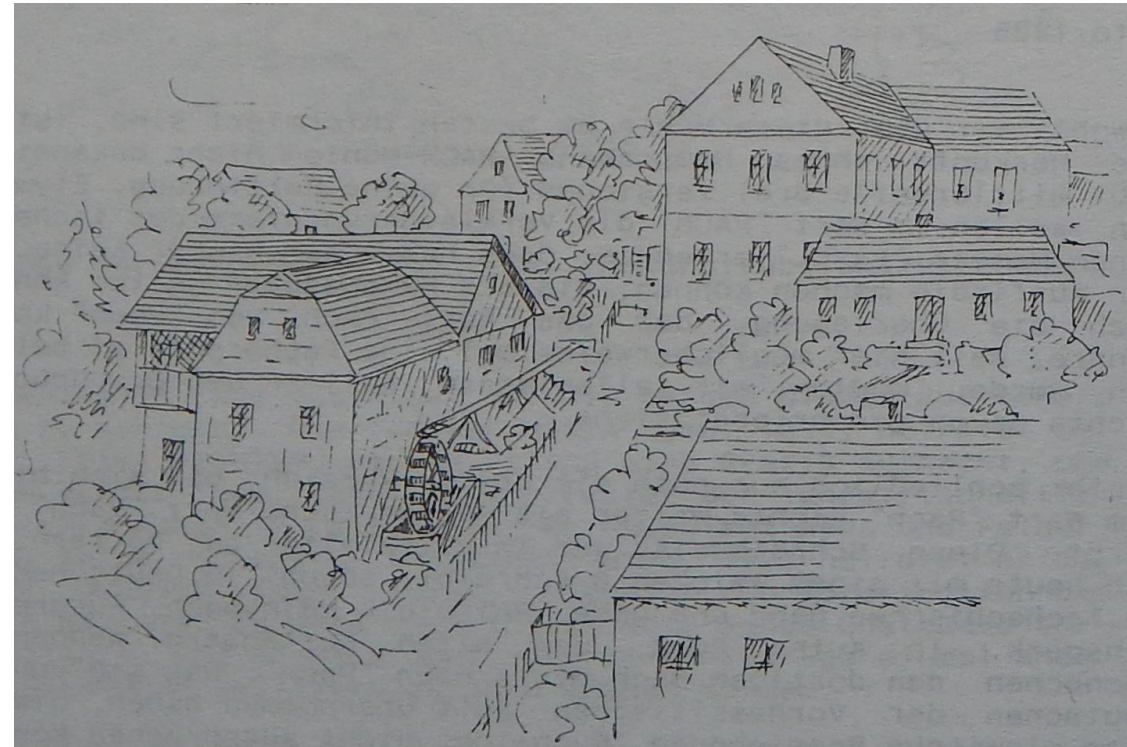
Pachův mlýn, č.p. 41

- první zmínka v roce 1591 => **Mlejn Haldanowsky**
- první známý majitel **Jan Haldan** – kostelní rada
- roku 1645 kupuje mlýn **Simon Potzenhauser** od **Václava Neústupy**
- roku 1770 kupuje mlýn **Wenzel Schams**
- vdova po W. Schamsovi se provdává za **Josefa Johna**
- kolem poloviny 19. století je mlýn přestavěn
- vdova Anežka Johnová si v roce 1862 bere za manžela **Josefa Teicha** z Kamýku
- roku 1895 je mlýn zbourán a postaven nový
- roku **1913** mele mlýn naposledy

Tscherwenkův mlýn, č.p. 28

- náhrada za vrchnostenský Vankův mlýn č.p. 31
- založen koncem 17. století, provozuje ho **Martin Sieber**
- roku 1738 ho vrchnost prodává **Jakobu Schreyerovi**
- roku 1755 provozuje mlýn **Wenzel Partsch**
- roku 1819 zde bydlí **Anton Süssmilch**
- v polovině 19. století je majitelem **Vinzenz Cordus**
- do roku 1910 provozoval mlýn syn **Anton Cordus**, jeho potomci se mlynářskému řemeslu již nenaučili

Zámecký mlýn, č.p. 26

- zřízen po třicetileté válce
- roku 1685 zasažen požárem
- roku 1713 je držitelem mlýna **Mathes Potzenhauser**
- roku 1738 získává mlýn **Jacob Pechwitz**
- roku 1743 kupuje mlýn „cizinec“ **Michael Hartig**
- v roce 1744 kupuje mlýn **Anton Rössler**
- majitelé se stále rychle střídají, 1760 se objevuje **Wenzel Roth, Anton Schubert, Anton Potzenhauser**, v 1. polovině 19. století **Vinzenz Potzenhauser** – tento žitenický mlynářský rod vymírá
- dalšími vlastníky je rodina **Pilsakova** (do roku 1918)
- po roce 1918 přechází mlynář **Ludwig Hackel** na benzínový pohon
- roku 1923 mlýn vyhoří, dojde k obnově, ale starý mlynář umírá, vdova se provdává za mlynáře **Ernsta Minasche**
- roku 1932 mlýn opět vyhořel, manželství Ernsta Minasche se rozpadlo a on zakládá mlýn pod názvem Nový Mlýn, zámecký mlýn byl obnoven – provoz již na elektřinu
- poté mlýn kupuje rodina Neumannova, mlýn ukončil provoz v roce 1946, později jsou zde kanceláře JZD, koncem 70. let dům zbourán, v roce 1985 otevřena samoobsluha

Mikschův mlýn, č.p. 26

- roku 1591 koupil mlýn **Lorenz Mlynarz** mlýn od **Giri Soukupa**, mlýn se nacházel pod Lazarowským mlýnem (č.p. 23), ten byl zrušen v roce 1785
- původně chalupa Krausowska podle majitele **Adama Krause**
- v roce 1610 majitel **Domka Políwka**=>**Políkowski mlýn**
- mezi lety 1700 – 1730 v držení **Hanse Mischera**=>**Miskschův mlýn**
- mlýn se dostal do majetku rodiny **Pilsakových** a nakonec do rodiny **Pechwitzových**
- kolem vedla do roku 1841 hlavní příjezdová cesta na náves
- poslední mlynář **Josef Pechwitz** mlel do zimy 1919/1920, poté ukončil provoz

Mlýn Tschibanken, č.p. 10

- nejfrekventovanější mlýn dolní vsi
- název v roce 1591 **Kilmowsky**, později **Lokajowsky**, první známý mlynář **Zykmmod Lokaj**
- během třicetileté války mlýn obnoven **Hynerkomem**, který používal i české jméno Skrživanec=> zkomolením na **Tschibanken**
- Později se název mění na Jankowsky, roku 1715 ho kupuje **Christoph Zumpe**
- v 70. letech 19. století mlýn kupuje rodina **Pilsakových**, kteří provozují mlýn do začátku první světové války
- Poslední mlynář umírá roku 1938 a mlýn je prodán rodině **Strahler**
- mlýn již dnes nestojí

Nový mlýn, č.p. 7

- jedná se o mlýn zmíněný ve staré gruntovní knize (1591), mlynářem zde byl **Mikuláš Martinowitz**, majitel **Amatus Kloubock**
- poté jej majitelem **Petr Jirsa**, který je znám pod jménem Petr Kostelník (Petr Mynář)
- od roku 1640 je majitel Vaclay Zyma
- roku 1703 provoz ukončen
- od roku 1709 je mlýn opět v provozu, majitel **Jacob Alb**, poté jeho syn **Wenzel Czernikowsky**
- v roce 1806 při požáru obce mlýn vyhoří, je opět postaven => **Nový mlýn**
- stejný mlynářský rod provozuje mlýn do první světové války, pak je zde ubytována vojenská jednotka
- poslední mlynář se smutkem zapálil mlýnské kolo s celým zařízením

Wittaschův mlýn, č.p. 5

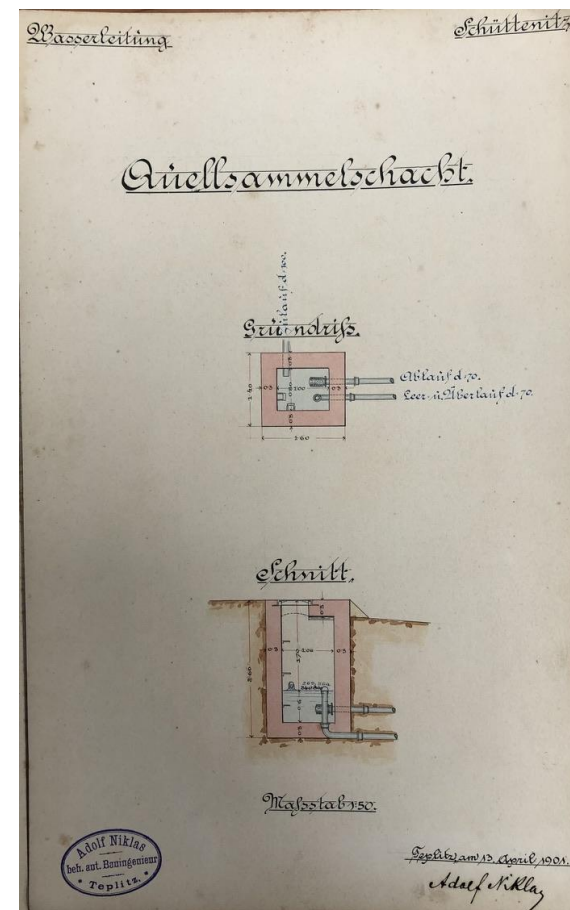
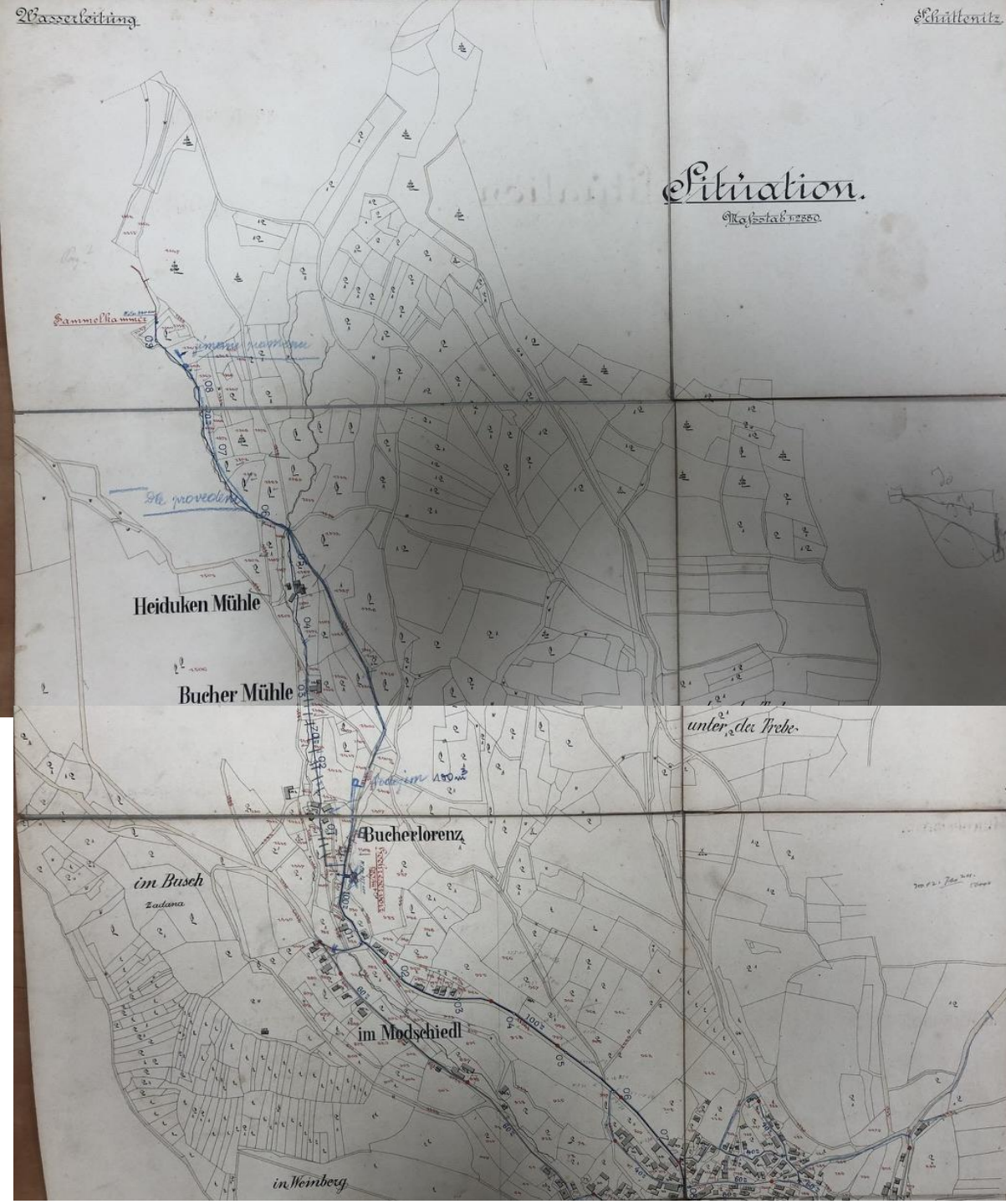
- jedná se o mlýn zmíněný v první gruntovní knize z roku 1471, první mlynář **Václav Šafránek => Šafrankowsky mlýn**
- roku 1615 kupuje mlýn **Jirzik Witaš**
- po třicetileté válce získává mlýn **Jan Václav Rerricha** poté **Jirzik Tesal**
- Na začátku 18. století je majitel **Christoph Hospodarz**
- rodina Hospodarzova provozuje mlýn až do počátku 20. století, kdy ukončuje provoz

Vodárny

- nejstarším vodovodem byl vodovod do žitenického zámku
- za zmínku stojí vodovod na skalické Poustevně, který byl zničen v roce 1806
- první moderní vodovody se budují na počátku 20. století:
 - Skalice: 1898 - 1899
 - Pohořany: 1911
 - Žitenice: 1912-1913

Světová válka

- oběti války byly i na Žitenicku
 - Žitenice: 43 obětí
 - Pohořany: 28 obětí
 - Skalice: 13 obětí
- byly zrekvírovány zvony v kostele (celkem 4 z 5 zvonů), v kapli v Pohořanech a kapličce na Skalici
- **týdenní příděl potravin 1917-1918, J. C. Klinger:** 125 gramů chleba, 1/4 kg mouky, 1/8 kg cukru, k tomu občas trochu ovesné rýže nebo prosné mouky, výjimečně také několik fazolí, brambor bylo jen několik kilogramů, k tomu byl chléb někdy sotva požívatený, mouka bývala často zatuchlá a tak černá, že si s ní ženy nevěděly rady

[3,4]

Oběti v Žitenicích

- **V Rusku:**

Josef Bienert, Albert Hospodarsch, Josef Kremer, Rudolf Lindner, Franz Müller, Franz Sasum, Emil Tausche a Josef Hieksch

- **V Itálii:**

Václav Böhm, Alois Pechwitz

- **V Srbsku:**

Josef Fiala, Josef Nowak, Karl Jahnel, Emil Kaube

- **Na neznámých frontách:**

Josef Bittner, Kara, Emil Bittner, Kaschte, Wilhelm Kristen, Anton Jirosch, Franz Meloun, Franz Schindler, St. Koubek, Alois Gudera, Franz Böttcher, Wenzel Braun, Eduard Kühnel a Josef Schubert

- **Na následky svých zranění zemřeli:**

Franz Czernikowsky, Josef Hühnerkampf, Rudolf Kohl, Alois Pechwitz, Franz Schmidt, Albert Tichy, Josef Ulbrich, Alfred Wenzel, Karl Czeke, Josef Hermann, Stanislaus Gattermann, Reinhold Böhm, Vinzenz Phillip, Franz Watzke a Josef Prihoda

- **Ze zajetí se již nevrátili:** Albert Pechwitz a Rudolf Wenzel

- **Za nezvěstného zůstal:** Wenzel Jirsch

Oběti v Pohořanech

- Adolf Behr (č. 53)
- Franz Bayer (č. 33)
- Franz Burhan (č. 72)
- Josef Czeke (č. 90)
- Anton Geke (č. 90)
- Franz Eieverk (č. 82)
- Alois Deutscher (č. 40)
- Josef Deutscher (č. 40)
- Gustav Deutscher (č. 40)
- Josef Förster (č. 4)
- Franz Hieksch (č. 87)
- Eduard Hieksch (č. 43)
- Rudolf Hieksch (č. 25)
- Josef Lehmann (č. 88)

- Josef Lehmann (č. 84)
- Franz Pacher (č. 62)
- Josef Piesche (č. 52)
- Anton Rosenkranz (č. 16)
- Josef Rosenkranz (č. 10)
- Josef Rösenkranz (č. 30)
- Franz Taute (č. 60)
- Anton Weisheitel (č. 50)
- Ferdinand Weisheitel (č. 50)
- Josef Köhnel (č. 2)
- Karl Kaiser (č. 2)
- Rudolf Pilserk (č. 26)
- Franz Heide
- Franz Lehmann (č. 88)

Oběti na Skalici

- **August Petgner**, narozen 15. srpna 1872, padlý 28. ledna 1918 v Itálii
- **Josef Schindler**, narozen 21. března 1896, padl 9. července 1918 v Itálii, pohřben 15. července 1918
- **Karl Häusler**, narozen 17. března 1890, narukoval 19. listopadu 1914, padl 10. června v Itálii
- **Rudolf Pilsak**, narukoval v roce 1915, padl v Rumunsku v roce 1916
- **Julius Alb**, narozen 26. října 1892, narukoval v roce 1914, padl 9. února 1915 v Karpatech
- **Pohřešování:**
 - **Josef Borde**, narozen 21. března 1893, narukoval 14. října 1914, od té doby pohřešován v Karpatech
 - **Rudolf Rotter**, narozen 15. dubna 1888, narukoval v červenci 1914. Od 1. prosince 1914 v ruském zajetí, podle informací od navrátilců měl zahynout při cestě domů ve Vladivostoku v Rusku během povstání a tam je i pohřben
 - **Josef Kindner**, narozen 16. října 1895, narukoval 12. února 1916, od 14. září 1918 pohřešován v Itálii
 - **Ferdinand Sommer**, narozen 8. října 1890, narukoval 13. listopadu 1914, od té doby pohřešován v Rusku
- **Zemřel v důsledku války:**
 - **Ernst Borde**, narozen 13. června 1897, narukoval 16. ledna 1917, zemřel ve Skalici 18. prosince 1917
 - **Ferdinand Knöchel**, narozen 6. prosince 1888 ve Verneřicích, narukoval v roce 1914, zemřel na úplavici 1. prosince 1917 na Skalici
 - **Alois Alb**, narozen 10. října 1896, narukoval v roce 1916, zemřel 13. prosince 1917 na Skalici
 - **Johann Knittel**, narozen 29. dubna 1872, narukoval na podzim 1915, zemřel 10. června 1916 na Skalici
 - **úplavice na Skalici** na podzim 1917 => během října – prosince zemřelo 9 dětí

Válečná léta

Ruští zajatci
v Žitenicích

Rukování ročníků
1898 (jaro 1916)

Žiteničtí navrátilci z války (ročníky narození 1898 – 1900)

Zdroje:

- [1] Gierach Erich, 1928: Sudeta, Jahrgang IV 1928, Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus Reichenberg.
- [2] Gattermann Emanuel, 1935: Das Modschiedelbachgebiet in vor- und frühgeschichtlicher Zeit, 1923 – 1934.
- [3] Gattermann Emanuel, 1935 – 1937: Schüttenitz: nebst Beiträgen zur Heimatkunde der Orte Skalitz, Welbine und Pohorschan, Prag – Schüttenitz.
- [4] Teich Willibald, 1998: Schüttenitzer Lesebuch, Assessorenweg 65. 53489 Sinzig 3. Aufl. 1998.
- [5] Richter Rudolf, 1935: Gemeinde Gedenbuch – Skalitz.
- [6] Obec Žitenice ©2026: Obec Žitenice, (online) [cit.2026.01.18], dostupné z <https://www.zitenice.eu>.
- [7] Město Šluknov, ©2026: Město Šluknov, Významní rodáci, Ferdinand Kindermann, (online) [cit.2026.01.20], dostupné z <https://www.sluknov.cz/mesto/vyznamni-rodaci-a-obcane/ferdinand-kindermann>.
- [8] Brázdil R. a kol., 2007: Early instrumentál meteorological observations in the Czech lands III: František Jindřich Jakub Kreybich, Žitenice, 1787 – 1829. Meteorologický časopis 10/2007. S 1 – 12.
- [9] Neviditelný pes - Lidovky, ©2026: Neviditelný pes, Klima, Klimatické změny v kvartéru, (online) [cit.2026.01.16], dostupné z https://neviditelnypes.lidovky.cz/klima/veda-klimaticke-zmeny-v-kvarteru.A190114_204136_p_klima_wag.
- [10] Climate Lab Book ©2026: 2019 years, (online) [cit.2026.01.16], dostupné z <https://www.climate-lab-book.ac.uk/2020/2019-years/>.
- [11] Geology science ©2026: Geologické události, které formovaly lidskou historii, (online) [cit.2026.01.16], dostupné z <https://cs.geologyscience.com/galerie/geologické-seznamy/10-geologických-událostí%2C-které-formovaly-lidskou-historii/>.

Zdroje:

- [12] Zobrazení ©2026: Geografická kartografie, Přednáška 4 (online) [cit.2026.01.22], dostupné z [≤https://web.natur.cuni.cz/~bayertom/images/courses/mmk/4_zobrazeni.pdf>.](https://web.natur.cuni.cz/~bayertom/images/courses/mmk/4_zobrazeni.pdf)
- [13] Stavební geodézie ©2026: Úvod do geodézie(online) [cit.2026.01.22], dostupné z [≤https://k154.fsv.cvut.cz/~kremen/SGEA_1_2023.pdf>.](https://k154.fsv.cvut.cz/~kremen/SGEA_1_2023.pdf)
- [14] Wikipedia.org, ©2026: Souřadnicové systémy v Rakouském císařství (online) [cit.2026.01.22], dostupné z [≤https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Souřadnicové_systémy_v_Rakouském_císařství_v_polovině_19._století.png>.](https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Souřadnicové_systémy_v_Rakouském_císařství_v_polovině_19._století.png)
- [15] Krovak.webpark, ©2026: Kvalita map stabilního katastru (online) [cit.2026.01.22], dostupné z [≤http://krovak.webpark.cz/mapovy_fond/sk.htm>.](http://krovak.webpark.cz/mapovy_fond/sk.htm)
- [16] Archiv ČÚZK, ©2026: Archiv (online) [cit.2026.01.21], dostupné z [≤https://ags.cuzk.cz/archiv/>.](https://ags.cuzk.cz/archiv/)
- [17] Círus Rudolf, 1951: Kronika obce Skalice.
- [18] Teich Willibald, 1995: Die Mühlen von Schüttenitz, Assessorenweg 65. 53489 Sinzig 2. Aufl. 1995.
- [19] Geocaching, ©2026: ROTTERSTEIN/ROTTERŮV KÁMEN (online) [cit.2026.01.25], dostupné z [≤https://www.geocaching.com/geocache/GC1PN9H >.](https://www.geocaching.com/geocache/GC1PN9H)
- [20] List Wilhelm, 1879: Erinnerung an Skaltitz.
- [21] SOWAC, s. r. o., 2014: Návrhy konkrétních a dostatečně dimenzovaných protierozních a protipovodňových opatření v povodí vodního toku, Praha.
- [22] SOkA Litoměřice se sídlem v Lovosicích. Stavební záležitosti - obecní vodovod (projekt, rozpočty, spisy), t//206 Archiv obce Žitenice • • č. pom. 170/34 • inv. č. 23 • karton 2.
- [23] Pilsak Wenzel, 1920: Gemeinde Gedenbuch – Pohorschan.

Děkuji za pozornost

